

CRNA GORA
MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

**STRATEGIJA ZA SOCIJALNU INKLUZIJU ROMA I
EGIPĆANA U CRNOJ GORI
2016 - 2020**

Podgorica, mart 2016. godine

SADRŽAJ

I. UVOD.....	7
II. STRATEŠKI OKVIR.....	10
II.1 Usklađenost Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana sa drugim strategijama i Vladinim programima.....	10
II.2 Usklađenost sa politikom Evropske unije	11
II. 3 Strateški pristup.....	12
III. PRINCIPI STRATEGIJE	13
IV. CILJEVI I OBLASTI PRIMJENE STRATEGIJE	14
V. STANOVANJE.....	15
1. Analiza stanja.....	15
2. Ciljevi i mjere predviđene Strategijom.....	17
Cilj 1.1 Izgradnja socijalnih stanova u Podgorici, Nikšiću i Beranama	17
Cilj 1.2 Pобољшanje uslova stanovanja Roma i Egipćana	20
Cilj 1.3 Legalizacija romskih naselja i/ili objekata.....	22
Cilj 1.4 Izmještanje (realokacija) romskih i egipćanskih naselja	23
Cilj 1.5 Primjena <i>ad hoc</i> mjera za poboljšanje uslova stanovanja.....	25
VI. OBRAZOVANJE	26
1. Analiza stanja.....	26
1.1 Predškolsko vaspitanje i obrazovanje	27
1.2 Osnovno obrazovanje	28
1.3 Srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje.....	30
Cilj 2.1 Povećanje stepena upisa i smanjenje <i>drop out-a</i> na svim nivoima obrazovanja.....	32
Cilj 2.2 Povećanje stepena upisa romske i egipćanske djece u predškolsko obrazovanje.....	35
Cilj 2.3 Pospješivanje školskog uspjeha romske i egipćanske djece	37
Cilj 2.4 Posebne mjere usmjerene na smanjenje " <i>drop-out</i> "-a	42
Cilj 2.5 Podizanje svijesti o značaju obrazovanja	44
VII. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA.....	46
1. Analiza stanja.....	46
2. Ciljevi i mjere predviđene Strategijom.....	47
Cilj 3.1 Povećanje stepena korišćenja dostupnosti zdravstvenoj zaštiti	48
Cilj 3.2 Preventivne akcije i terenske kampanje	49
Cilj 3.3 Kampanje informisanja i podizanja svijesti.....	51

VII. ZAPOSŁJAVANJE	54
1. Analiza stanja.....	54
2. Ciljevi i mjere predviđene Strategijom.....	57
Cilj 4.1 Porast učešća Roma i Egipćana u mjerama APZ	57
Cilj 4.2 Povećanje stepena stručne osposobljenosti Roma i Egipćana	59
Cilj 4.3 Direktne mjere usmjerene na zapošljavanje pripadnika Roma i Egipćana....	60
Cilj 4.4 Jačanje kapaciteta institucija sistema	63
VIII. PRAVNI STATUS	64
1. Analiza stanja.....	64
2. Ciljevi i mjere predviđene Strategijom.....	67
Cilj 5.1 Povećanje stepena upisa u matični registar rođenih	67
Cilj 5.2 Nastavak rješavanja zahtjeva IRL i domicilnog stanovništva romske i egipćanske populacije za dobijanje statusa u Crnoj Gori	69
Cilj 5.3 Pomoć u dobijanju ličnih dokumenata	71
IX. SOCIJALNI STATUS I PORODIČNA ZAŠTITA	73
1. ANALIZA STANJA	73
2. Ciljevi i mjere predviđene strategijom.....	74
Cilj 6.1 Borba protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama.....	74
Cilj 6.2 Prevencija i suzbijanje prosjačenja.....	77
Cilj 6.3 Borba protiv trgovine ljudima	79
Cilj. 6.4 Sprječavanje sklapanja dječijih nedozvoljenih brakova	80
X. KULTURA, IDENTITET I INFORMISANJE	84
1. Analiza stanja.....	84
2. Ciljevi i mjere predviđene Strategijom.....	85
Cilj 7.1 Izgradnja i jačanje romske kulture i romskog identiteta	85
Cilj 7.2 Posebne mjere unapređivanja izdavaštva i mjere usmjerene na značaj romskog jezika.....	87
Cilj 7.3 Prevencija diskriminacije od strane većinskog stanovništva.....	89
XI. SPROVOĐENJE, PRAĆENJE I FINANSIRANJE STRATEGIJE	92

SPISAK SKRAĆENICA

APZ – Aktivna politika zapošljavanja
ARD- Agencija za radio-difiziju Crne Gore
CEB – Banka za razvoj Savjeta Evrope
CSO – Centar za stručno obrazovanje
CSR – Centar za socijalni rad
DZ – Dom zdravlja
EU – Evropska unija
HELP – Međunarodna organizacija *Hilfe zur Selbsthilfe e.V.*
IJZ – Institut za javno zdravlje
IRL – Interno raseljena lica
JS – Javni servis
LAP – Lokalni Akcioni plan
LPSS – Lokalni program socijalnog stanovanja
LS – Lokalna samouprava
MLJMP - Ministarstvo za ljudska i manjinska prava
MORT – Ministarstvo održivog razvoja i turizma
MP – Ministarstvo prosvjete
MRSS – Ministarstvo rada i socijalnog staranja
MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova
NRIS – Evropski okvir za nacionalne Strategije za integraciju Roma (eng.: National Roma Integration Strategies)
NVO – Nevladina organizacija
OSCE - Evropska organizacija za bezbjednost i saradnju (The Organization for Security and Co-operation in Europe)
OŠ – Osnovne škole
OU – Obrazovne ustanove
RHP – Regionalni stambeni program (Regional housing programme)
RL – Raseljena lica
SAD – Sjedinjene američke države
SSIREZ – Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti zdravstva
UNHCR - United Nations High Commissioner for Refugees (Visoki komesarijat UN za pitanja izbjeglica
UP – Uprava policije
UZZI - Uprava za zbrinjavanje izbjeglica
ZOPT - Centar za obrazovanje i trening
ZZZCG – Zavod za zapošljavanje Crne Gore

I. UVOD

U godinama raspada jugoslovenske federacije, kada su etnički inspirisani ratovi dostizali kulminaciju u našem neposrednom okruženju, Crna Gora je uspjela da sačuva svoj unutrašnji mir i multietnički suživot. Ne samo da se uspjelo u očuvanju unutrašnjeg mira, nego je Crna Gora u tim teškim vremenima otvorila širom svoja vrata i postala utočištem hiljadama izbjeglih i raseljenih lica, o čemu svjedoče podaci da je u jednom momentu, izbjeglička i raseljenička populacija u Crnoj Gori brojala približno jednu četvrtinu ukupnog stanovništva države. Upravo zbog ratnih dešavanja na Kosovu i dolaska značajnog broja raseljenih lica romske i egipćanske populacije, ukupna socio-ekonomska situacija ove populacije se dodatno pogoršala.

Svjesni činjenice da postoji jaz između pripadnika romske i egipćanske populacije i ostatka stanovništva, dodatno produbljen dolaskom velikog broja izbjeglih i raseljenih lica, a koji Romi i Egipćani ne mogu sami prebroditi, te nastojeći promijeniti postojeće stanje s ciljem ostvarivanja Ustavom i pravnim sistemom Crne Gore garantovanih prava te uklanjanja svih oblika diskriminacije, Vlada Crne Gore je 2005. godine, zajedno s još nekoliko europskih zemalja (Bugarska, Češka, Mađarska, Makedonija, Rumunija, Slovačka, Hrvatska i Srbija), pristupila „**Dekadi uključivanja Roma 2005-2015**“ (u daljem tekstu: Dekada) koju je pokrenula Svjetska banka i Institut za otvoreno društvo u saradnji sa još nekoliko međunarodnih aktera.

Vlada Crne Gore je 2005. godine usvojila Nacionalni Akcioni plan za implementaciju Dekade, sa težnjom da projektima iz oblasti obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite, koje treba realizovati do 2015. godine, prekine začarani krug siromaštva i isključenosti Roma iz društvenog života Crne Gore. Prema odredbama Dekade, svake godine Vlada jedne od uključenih zemalja preuzima funkciju predsjedavanja Dekadom. Crna Gora je u junu 2013. godine, preuzela predsjedavanje Dekadom od Republike Hrvatske, a predsjedavanje je predala Bosni i Hercegovini, u junu 2014. godine.

S obzirom na ograničenost djelovanja Akcionog plana na četiri prioritetne oblasti, Vlada Crne Gore je krajem 2007. godine usvojila **Strategiju za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012**, nakon koje je uslijedila i druga, pod nazivom **Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012 – 2016**.¹

---

¹ Prema podacima Zavoda za zbrinjavanje izbjeglica na preregistraciji interno raseljenih lica sa Kosova koja borave u Crnoj Gori, koja je obavljena 2009. godine, 43. lica su se izjasnili kao Aškalije. S obzirom na mali broj pripadnika ove etničke zajednice i činjenicu da se ne pojavljuju kao zasebna grupa na popisu stanovništva 2011. godine Aškalije se ne pominju kao posebna etnička grupa u ovoj strategiji. Ipak, pripadnici ovog naroda će u potpunosti biti obuhvaćeni svim aktivnostima predviđenim ovom Strategijom koje proističu iz njihovog pravnog statusa.

Od sticanja nezavisnosti 2006. godine, opšta je ocjena redovnih Izvještaja o napretku Crne Gore u procesu priključenja Evropskoj unije (u daljem tekstu:EU) da se pravovremeno ispunjavaju svi uslovi i standardi koji su ključni za konačno priključenje Crne Gore porodici evropskih zemalja. U odnosu na zemlje regiona koje pretenduju da budu članice EU, a na osnovu objektivnih kriterijuma, kao što je broj otvorenih i broj zaključenih poglavlja, Crna Gora je svakako lider u regionu. Kontinuirani napredak Crne Gore obezbijeden je prihvatanjem standarda i dobrih praksi zemalja EU, kao i velikim naporima koji se preduzimaju u cilju jačanja kapaciteta institucija sistema. Jedno od važnih pitanja koje je sastavni dio napretka jeste i pitanje načina na koji država tretira marginalizovane društvene skupine, kao i sve pojedince koje karakteriše stanje socijalne deprivacije. Romi i Egipćani u Crnoj Gori spadaju upravo u grupu koju karakteriše intenzivna socijalna deprivacija, socijalna segregacija i siromaštvo. Stoga je važno ovom pitanju posvetiti posebnu pažnju, kako u duhu potrebe za solidarnošću i poštovanju EU standarda, tako i iz razloga što se efektivnom socijalnom inkluzijom Roma i Egipćana jača čitavo društvo kao politička zajednica.

Do sada preduzete mjere i aktivnosti na planu unaprjeđenja položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori rezultirale su veoma značajnim i vidnim, ali ne i posve dovoljnim, pozitivnim promjenama. Iako su postignuti određeni rezultati u primjeni Akcionog plana Dekade u Crnoj Gori, Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012 i Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016, očekivani pomaci u pogledu poboljšanja sveobuhvatnog položaja romske i egipćanske zajednice kao kolektiviteta su izostali.

S obzirom da je položaj pripadnika ove populacije još uvijek neujednačen u mnogim područjima, te da je u cilju poboljšanja socio-ekonomskog položaja potrebno postaviti konkretne ciljeve za svako područje koje se tiče Roma i Egipćana, razviti adekvatne indikatore i osnovne odrednice za praćenje napretka tokom vremena, Vlade Crne Gore pristupila je izradi nove **Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana od 2016 do 2020. godine** (u daljnjem tekstu: Strategija) koja se nadograđuje na prethodne dvije, redefinirajući nacionalne prioritete, načine sprovođenja i preuzimanja posebnih mjera shodno izmijenjenim društvenim i političkim okolnostima, ostvarenom napretku i daljnjim izazovima u procesu uključivanja i poboljšanja socio-ekonomskog položaja Roma i Egipćana. Pisanju ove Strategije pristupilo se usljed činjenice da je prethodna Strategija i njena implementacija oročena na 2016 godinu te je stoga bilo potrebno uraditi evaluaciju svih dostignuća prethodne i pristupiti strateškom planiranju novih/starih ciljeva u narednom periodu.

Osim toga, ovom Strategijom biće dodatno usklađen glavni strateški dokument Crne Gore za integraciju pripadnika romske i egipćanske populacije sa Saopštenjem Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom ekonomskom i socijalnom Komitetu i Komitetu regija o Okviru EU za nacionalne strategije integracije Roma do 2020. godine.

Procjenjuje se da u Evropi živi između 10-12. miliona Roma². Prema postojećim i dostupnim podacima iz popisa stanovništva, domaćinstva i stanova u Crnoj Gori, 6251 lice se izjasnilo da pripada romskoj nacionalnosti ili 1,01 % od ukupnog stanovništva. Populacija Egipćana broji 2054 lica, odnosno 0,33 % od ukupnog stanovništva, dok romskim kao maternjim jezikom govori 5169 lica. Najveći broj Roma živi na teritoriji Podgorice (3988), zatim Berana (531), Nikšića (483), Bijelog Polja (334), Herceg Novog (258), a najveći broj Egipćana se nalazi u Podgorici (685), Nikšiću (446), Tivtu (335) i u Beranama (170). Romskim kao maternjim jezikom u Crnoj Gori govori 5.169 osoba. Pripadnici Roma u svijetu govore jezičnim dijasistemom koji čini oko 60. dijalekata, često potpuno različitih. Najčešći dijalekt kod nas je Gurbetski. Najveći broj Egipćana koji žive u Tivtu, govori albanskim jezikom.

Za punu afirmaciju romske i egipćanske zajednice u društveni, ekonomski, kulturni i politički život Crne Gore neophodno je imati sistemsko rješenje koja će omogućiti efikasniji pristup u oblastima u kojima su pripadnici ove zajednice najugroženiji.

Pet je ključnih temelja na koje se oslanja ova Strategija.

Prvo, to je evaluacija i implementacija prethodne Strategije. Drugim riječima, poučeni iskustvom koje je stečeno pisanjem i implementacijom Strategije koja ističe, formulisani su ciljevi i mjere na način da se pospješi njihova efikasnost u periodu koji je pred nama.

Drugo, su realna iskustva zaposlenih u institucijama sistema koji se svakodnevno suočavaju sa problemima kada je riječ o socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana. U tom cilju, prilikom pisanja Straregije su prethodile intenzivne, najprije individualne, a zatim grupne konsultacije sa predstavnicima svih relevantnih institucija, ministarstava i nevladinog sektora.

Treće, nema sumnje da je u prethodnom periodu značajno ojačan romski i egipćanski NVO sektor. Za razliku od prije četiri godine, danas u Crnoj Gori postoji nekoliko istaknutih i prominentnih romskih i egipćanskih NVO koje svojim iskustvima i kapacitetima mogu značajno da doprinesu kako u određivanju, tako i u implementaciji postavljenih ciljeva i mjera.

Četvrto, za potrebe pisanja ove Strategije napravljena je tzv. *meta-analiza* svih Strategija koje se bave pitanjima Roma u ostalim evropskim zemljama, u namjeri da iskustva i znanja tih zemalja budu upotrijebljena kako bi ova Strategija dala što je moguće bolje rezultate.

Peto, i posljednje u ovom dijelu, za potrebe pisanja ove Strategije Ministarstvo za ljudska i manjinska prava 2016. realizovalo je opsežno istraživanje kojim su prikupljeni podaci

---

² Termin "Romi" se koristi u svim političkim Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta kao sveobuhvatan naziv koji uključuje grupe sa sličnim karakteristikama - Sinti, nomadi, Kale, Gens du voyage, itd. Bez obzira da li su u kretanju ili ne; oko 80% Roma se smatraju nastanjenima (SEC(2010)400).

značajni za bolje razumijevanje svih problema sa kojima se Romi i Egipćani suočavaju, a sve u cilju preciznijeg i efektivnijeg definisanja instrumenata i mjera.

Dakle, sa velikom ozbiljnošću i uvažavajući kompleksnost problema, ovom Strategijom planiran je integrativni pristup. Uz aktivne mjere sistematskog monitoringa i evaluacije implementacije Strategije, očekuje se da će se do 2020. godine u značajnoj mjeri povećati stepen inkluzije pripadnika Roma i Egipćana u Crnoj Gori.

Strategija će, u slučaju potrebe, biti periodično revidirana, shodno uočenim potrebama i promjenama vezanim uz položaj romske i egipćanske populacije uopšteno, ali i položaja naročito isključenih i marginaliziranih skupina unutar romske i egipćanske zajednice (žene, djeca, osobe s invaliditetom, osobe starije dobi) u Crnoj Gori. Osim toga, dopune Strategije mogu se očekivati i na području vezivanja za druge nacionalne dokumente koji su u procesu izrade ili će biti izrađeni u sklopu priprema Crne Gore za članstvo u EU, kao i u donosu na programiranje u okviru prepristupnog perioda 2014-2020.

II. STRATEŠKI OKVIR

Elemente strateškog okvira nalazimo u **potrebi za integrativnim pristupom u borbi protiv socijalne isključenosti, segregacije i borbe protiv siromaštva**. Jasno je da se bez saradnje i podrške svih institucija sistema, kompleksni problemi kao što je socijalna isključenost i siromaštvo marginalizovanih društvenih skupina ne može riješiti. Stoga, insistira se na nekoliko aspekata, koji su sastavni dio strateške platforme i uslov efikasne implementacije Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana.

II.1 Usklađenost Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana sa drugim strategijama i Vladinim programima

Ljudska prava i slobode garantovane su Ustavom Crne Gore, brojnim potvrđenim međunarodnim ugovorima, kao i nacionalnim važećim propisima. Ustav Crne Gore garantuje multietnički sklad, štiti osnovna načela ljudskih prava i sloboda, i garantuje zaštitu političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Ustav garantuje i zaštitu seta posebnih, manjinskih prava.

Vladini programi i strategije u različitim oblastima su efektivno usmjereni na rješavanje problema siromaštva i socijalne isključenosti marginalizovanih grupa. U svim važećim programima Vlade insistira se na smanjenju siromaštva i borbi protiv socijalne isključenosti, posebno marginalizovanih grupa. Prema tome, ovom Strategijom se uvažavaju svi ostali programi Vlade, koji su komplementarni sa ciljevima koji se žele postići kada je riječ o socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana. Međutim, implementacija drugih Strategija i programa koje su usmjerene na siromaštvo nijesu dovoljne kako bi se riješili posebno izraženi problemi koji karakterišu romsku i egipćansku populaciju. U

strateškim prijedlozima u ovom dokumentu nastojaće se da se postignu dva ključna efekta. **Prvo, da se omogući dostupnost ostalih programa i mjera romskoj i egipćanskoj populaciji, i drugo da se formulišu posebni instrumenti i mjere, koji su komplementarni sa postojećim mjerama, a sve u cilju ostvarivanja postavljenih ciljeva.**

II.2 Usklađenost sa politikom Evropske unije

Strategija se temelji na odredbama međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima i pravima nacionalnih manjina koje je Crna Gora ratifikovala, a tokom procesa njene izrade korištena su iskustva drugih zemalja koje na sistematski način rade na rješavanju problema Roma i Egipćana.

Prilikom pisanja Strategije posebno se vodilo računa o usklađenosti postavljenih ciljeva sa prioritetima koji su postavljeni na nivou EU. Ovde se posebno misli na usklađivanje sa „*EU Framework for National Roma Integration Strategies*”³ odnosno Evropskim okvirom za nacionalne strategije za integraciju Roma (u daljem tekstu: NRIS).

Strategija EU do 2020. godine je strategija novog rasta, snažnog i održivog napretka koji uključuje i ne ostavlja prostora za stalnu ekonomsku i socijalnu marginalizaciju onih koji predstavljaju najveću evropsku manjinu. Odlučnost u akciji i aktivni dijalog sa Romima, potrebni su na nacionalnim i na nivou EU. Dok osnovna odgovornost za ove aktivnosti počiva na državnim administracijama kao izazov ostaje činjenica da je socio-ekonomska integracija Roma dvostruki proces koji zahtijeva promjenu svijesti većinskog naroda, ali i pripadnika romske zajednice⁴.

Osim toga, Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016 - 2020. godine usklađena je sa uočenim potrebama i izazovima povezanim sa socijalnim uključivanjem Roma i Egipćana na svim nivoima: lokalnom, nacionalnom i EU. Strategija sadrži opšte i posebne ciljeve postavljene kao smjernice za kreiranje javnih politika usmjerenih na socio-ekonomsko uključivanje romskih i egipćanskih zajednica do 2020. godine.

U strateškom dokumentu EU se kao ključne oblasti predlažu sljedeće:

- Obrazovanje
- Zapošljavanje
- Stanovanje
- Zdravstvena zaštita

Preporučuje se da se u zavisnosti od zemlje uvedu i druge oblasti, ali se insistira na ciljevima koji pospješuju socijalnu inkluziju Roma i Egipćana upravo u navedenim

---

³http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma/eu-framework/index_en.htm

⁴3 COM(2010) 133, p.5.

oblastima. Osim toga, NRIS insistira da se u svakoj oblasti uvaži princip nediskriminacije i da sve mjere u posebnim oblastima počivaju na smanjivanju diskriminacije Roma i Egipćana. Nadalje, NRIS kao strateški okvir EU do 2020. godine preporučuje da socijalna inkluzija Roma i Egipćana uključi sljedeće:

- 1) Konstruktivni i pragmatični pristup koji smanjuje diskriminaciju
- 2) Jasno targetiranje
- 3) Inter-kulturalni pristup
- 4) Korišćenje tzv. '*mainstream*' mjera
- 5) Uvažavanje rodni pitanja
- 6) Politiku koja se može pratiti i evaluirati (evidence based policy)
- 7) Korišćenje EU instrumenata
- 8) Uključivanje regionalnih i lokalnih vlasti
- 9) Aktivno uključivanje civilnog društva
- 10) Aktivnu participaciju romske i egipćanske zajednice

U pisanju Strategije uvažene su sve preporuke NRIS-a, te je obogaćivanjem predloženog napisan Strateški dokument koji je nesumnjivo u skladu sa preporukama EU. Štaviše, korišćeni su evaluacijski izvještaji NRIS-a pojedinih zemalja kao akumulirano iskustvo, a sve u cilju boljeg definisanja mjera i politika socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori u narednom periodu.

II. 3 Strateški pristup

Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana počiva na sljedećim pristupima:

- Integrativnost (tzv. *comprehensive approach*)
- Dostižnost/ostvarljivost (tzv. *measures are realistic and achievable*)
- Aktivna participacija i uključivanje romskog i egipćanskog civilnog društva (tzv. *participation and cooperation*)
- Monitoring i evaluacija primjene Strategije (tzv. *evidence based policy*)
- Procjena efekata primjene Strategije (tzv. *impact assesment*)
- Posebna osjetljivost na inkluziju žena i djece (tzv. *gender and child sensitive approach*)

Prvo, jedna od ključnih prednosti predložene Strategijom jeste što je u najvećoj mogućoj mjeri kreiran **integrativni pristup**. Jasno je definisano da od efikasnosti i efektivnosti mjera u jednoj oblasti zavisi i efikasnost u drugim oblastima. Stoga, integrativni pristup počiva na komplementarnosti djelovanja mjera koje ćemo realizovati u svim područjima.

Drugo, posebno je u prijedlogu mjera insistirano **da mjere budu realno dostižne**. Poučeni iskustvom iz primjene prethodne Strategije, kao i iskustvom iz drugih zemalja, Strategija nije pisana formalno na način da se taksativno navodi veliki broj mjera, a da u samom predlaganju tih mjera postoji dilema da li ima dovoljno finansijskih i drugih

kapaciteta za implementaciju ovih mjera. Drugim riječima, ograničilo se na ciljeve i mjere koje su dostižne i realno ostvarive u narednom periodu.

Treće, u definisanju svih mjera, a isto se očekuje i u implementaciji Strategije, intenzivno se **oslanjalo na civilno društvo i posebno na romske i egipćanske NVO**. Drugim riječima, Strategija je rukovođena principom aktivnog uključivanja romskog i egipćanskog civilnog sektora i jačanju saradnje između institucija sistema i romskog civilnog društva.

Četvrto, prilikom definisanja Strategije posebno se vodilo računa o **monitoringu i evaluaciji implementacije Strategije**. Štaviše, na osnovu preporuka NRIS-a za tzv. politike zasnovane na podacima (*evidence based policy*), čitav segment ciljeva Strategije je oblikovan usljed potreba za jasnim praćenjem implementacije Akcionog plana Strategije. Na taj način implementatori Strategije biće u stanju da ugrade mjere korekcije u svakom trenutku implementacije.

Peto, nezavisno od evaluacije same implementacije Strategije izgrađen je mehanizam za **procjenu efekata Strategije (tzv. impact assesment)**. U tom cilju, za sve ključne indikatore ciljeva koji se žele postići, realizovano je opsežno istraživanje u romskoj i egipćanskoj zajednici kojim je obuhvaćeno gotovo polovina romskih i egipćanskih domaćinstava. Zahvaljujući ovim podacima, nakon četiri godine kada istekne rok za implementaciju, uradiće se istraživanje sa istim instrumentima i procijenice se u kojoj mjeri su sve aktivnosti koje su preduzete dale rezultate.

Šesto, i poslednje, posebna pažnja u **Strategiji je posvećena Romima i Egipćanima u dječijem uzrastu i ženama**, kao kategorijama koje su NRIS-om indentifikovane kao one grupe koje su na marginama margine. Mjere koje su predložene u ovom pravcu su posebno dizajnirane na rješavanje problematike u sferi zdravstvene zaštite i obrazovanja.

III. PRINCIPI STRATEGIJE

Strategija za inkluziju Roma i Egipćana počiva na tri ključna principa. Sami principi su, kao što je navedeno, usklađeni sa standardima NRIS-a.

- **Princip ravnopravnosti i jednakosti šansi.** Ovim principom uvažava se potreba da pripadnici romske i egipćanske zajednice imaju jednaku šansu u svim društvenim oblastima kao što je to slučaj sa većinskom populacijom.
- **Princip nediskriminacije.** Na ovom principu počivaju sve mjere na način da se njihovom primjenom značajno umanjuje stepen diskriminacije pripadnika romske i egipćanske zajednice u svim segmentima društvenog života.
- **Princip desegregacije.** Jedan od ključnih razloga socijalne isključenosti i deprivacije Roma i Egipćana jeste činjenica da oni u najvećem broju slučajeva žive u segragisanim uslovima. Na taj način se mehanizmi i faktori socijalne

marginalizacije reprodukuju i onemogućavaju djelovanje mjera koje su usmjerene na socijalnu inkluziju.

Princip afirmativne akcije. Princip zabrane diskriminacije i jednakosti pred zakonom, osnovni su preduslovi za uživanje svih ljudskih i manjinskih prava, ali nijesu dovoljni za obezbjeđenje faktičke jednakopravnosti manjine sa većinom. Zbog toga i međunarodno-pravni standardi i nacionalno zakonodavstvo predviđaju institut priznavanja dodatnog seta prava pripadnicima manjina, koji se naziva afirmativna akcija-preferencijalni tretman – pozitivna diskriminacija, kao što je predviđeno članom 8 Ustava Crne Gore u kom se predviđa da se neće smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalno, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja sup o bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Posebne mjere se mogu primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete.

IV. CILJEVI I OBLASTI PRIMJENE STRATEGIJE

Ključni i opšti cilj Strategije jeste **socijalna inkluzija Roma i Egipćana** kroz poboljšanje socio-ekonomskog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori. Za ostvarivanje ovog cilja definisano je sedam ključnih oblasti koje zapravo predstavljaju operacionalizaciju samog pojma socijalne inkluzije. U okviru svake oblasti definisani su specifični ciljevi, a konsekventno, svaki cilj ostvaruje se predloženim mjerama i instrumentima. Kada je o samim ciljevima riječ, najprije, uvažavajući preporuke NRIS-a, Strategijom su definisane mjere i instrumenti za četiri oblasti koje su navedene u gornjem tekstu. Pored toga, Strategijom su obuhvaćene dodatne oblasti za koje se smatra da su važne za rješavanje problema romske i egipćanske populacije, a na osnovu integrativnog pristupa kojim se rukovodilo. Prema tome, sve oblasti prikazuju se u grafikonu koji slijedi:

Prema tome, iz operativnih razloga, u cilju postizanja socijalne inkluzije, Strategijom se predviđaju mjere koje će unaprijediti socijalni i ekonomski položaj Roma i Egipćana kada je riječ o stambenoj situaciji, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju, pravnom statusu, socijalnoj i porodičnoj zaštiti, i konačno, kada je riječ o njihovom identitetu kao posebne etničke grupe.

V. STANOVANJE

1. Analiza stanja

Uslovi stanovanja predstavljaju jedno od najbitnijih mjerila životnog standarda. Određeni procenat pripadnika romske i egipćanske populacije nema skoro nikakav stalan smještaj, a mnogi borave u prostoru koji ni približno nije adekvatan za stanovanje. Posebno su loši i krajnje zabrinjavajući higijensko-zdravstveni uslovi stanovanja velikog broja ove populacije. U slučaju ne malog broja pripadnika romske i egipćanske zajednice radi se primarno o problemu opstanka – *de facto* prava na život – usljed nedostupnosti, odnosno nedostatka čiste pijaće vode, činjenice da su stambeni objekti privremenog karaktera, često od slabog, nedovoljno čvrstog materijala, male površine, bez sanitarnih i kanalizacionih čvorova, ne rijetko smješteni u blizini deponija komunalnog otpada.

Oblast stanovanja se uređuje relevantnim Zakonima i pravnim aktima. Za realizaciju Strategija i Akcionih planova u ovoj oblasti zaduženo je Ministarstvo rada i socijalnog

staranja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma kao i Ministarstvo finansija. Kada je riječ o romskoj i egipćanskoj populaciji, veliki dio problema postoji upravo u oblasti stanovanja. Ovi problemi su prepoznati i adresirani u okviru relevantnih, u nastavku navedenih, ciljeva. Sama problematika romske i egipćanske populacije u oblasti stanovanja je veoma izražena u nekoliko ključnih aspekata.

Na osnovu istraživanja Ministarstva za ljudska i manjinska prava (2016), najveći broj Roma i Egipćana (oko 77%) živi u segregisanim naseljima, dominantno u tri opštine, a to su Podgorica (57% ukupne romske i egipćanske populacije), Nikšić (11%) i Berane (9%). Problem je u prethodnom periodu otežan usljed činjenice da je regionalna i unutrašnja mobilnost Roma i Egipćana dovela do formiranja još nekoliko segregisanih romskih i egipćanskih naselja u ostalim opštinama (Tivat, Ulcinj i Herceg Novi). U ova tri pomenuta naselja, segregisana naselja su formirana na veoma neuslovnim lokacijama, a posebno u Tivtu, gdje je naselje na privatnom posjedu i pod prijetnjom prinudnog iseljenja. Od svih objekata u kojima žive Romi i Egipćani u Crnoj Gori njih oko 60 % domaćinstava živi u legalizovanim objektima koji su u vlasništvu nekog od članova porodice, tj. oko 40% domaćinstava živi u objektima koji nijesu legalizovani, a u velikom broju slučajeva ne postoji ni zakonski način da se izvrši legalizacija. Naime, Vlada Crne Gore je u julu 2012. godine usvojila *Prijedlog Zakona o legalizaciji neformalnih objekata*, koji je od tog perioda u skupštinskoj proceduri. Prijedlogom Zakona propisana je procedura, tj. uslovi i način legalizacije neformalnih objekata, definisani su neformalni objekti koji mogu ući u proces legalizacije, zone u kojim to neće biti moguće, rješavanje imovinsko – pravnih odnosa, nadležnosti, kategorizacija objekata, kao i način otplate obaveza nelegalnih graditelja, i druga pitanja od značaja za legalizaciju. Takođe, treba imati u vidu činjenicu da postojeći neformalni objekti nijesu prošli kroz proces provjere primjene standarda, kako u toku projektovanja tako i u toku izvođenja radova, posebno sa aspekta seizmičkog rizika, tako da je prijedlogom zakona predviđena obavezna provjera statičke i seizmičke stabilnosti neformalnih objekata. Na taj način, procjena je da će se samim usvajanjem i sprovođenjem *Zakona o legalizaciji neformalnih objekata* riješiti problem romskih i egipćanskih domaćinstava.

Kada je riječ o uslovima stanovanja, podaci pokazuju da u neuslovnim objektima živi oko 60% domaćinstava (30% u barakama, 37% limenim objektima, i oko 3% u objektima od drugog materijala). Od onih koji se mogu okvalifikovati kao uslovni, njih 31% živi u objektima koji su zidani ciglom i/ili blokovima, te oko 7.3% onih koji žive u zgradama. Kada je riječ o opremljenosti domaćinstva, podaci pokazuju da 47% domaćinstva imaju kupatilo, 81.7% imaju struju, a kanalizaciju 39%. Naravno, nelegalni objekti i nelegalna naselja su u ovoj distribuciji najzastupljeniji.

Proces Sarajevske deklaracije, koji je započet 2005. godine, ima za cilj nalaženje trajnih rješenja za izbjeglice i raseljena lica iz sukoba u periodu 1991-1995. godine na teritoriji bivše Jugoslavije. Donatorska konferencija je održana u Sarajevu 24. aprila 2012. godine, pod okriljem partnerskih zemalja. Prikupljena su značajna sredstva. Partnerske zemlje su utvrdile niz stambenih rješenja (modela) kojima se na najbolji način rješavaju

potrebe ciljne korisničke populacije. Takva rješenja odražavaju glavne tri raseljeničke situacije kojima se bavi Regionalni stambeni Program: povratak, lokalnu integraciju i posebna rješenja za starije i izuzetno ugrožene raseljene pojedince.

Regionalni stambeni projekat sprovodi se, odnose sprovodiće se u više od 13. crnogorskih opština: Berane, Andrijevica, Podgorica, Ulcinj, Nikšić, Budva, Rožaje, Plav, Herceg Novi, Bar, Danilovgrad, Tivat, Pljevlja i dr. Ovaj program će značajno doprinjeti zatvaranju kampa Konik (najveći kolektivni kamp za raseljena lica u Crnoj Gori) i ostalih kolektivnih centara za smještaj raseljenih i interno raseljenih lica (u daljem tekstu I/RL).

Obezbjediavanje smještaja je jedan od ključnih elemenata za lokalnu integraciju I/RL, a predviđeno je da se realizuje kroz regionalnu inicijativu, međunarodne donacije, povoljne kredite i sopstvene izvore. Doprinos Crne Gore ogleda se prvenstveno u dodjeli zemljišta i obezbjediavanju primarne infrastrukture.

2. Ciljevi i mjere predviđene Strategijom

Kada je riječ o stanovanju, Strategija prepoznaje nekoliko ključnih ciljeva koje treba realizovati u priodu do 2020. godine, a to su:

- Cilj 1.1 Izgradnja socijalnih stanova u Podgorici, Nikšiću i Beranama
- Cilj 1.2 Poboljšanje uslova stanovanja Roma i Egipćana
- Cilj 1.3 Legalizacija romskih i egipćanskih naselja i/ili objekata
- Cilj 1.4 Izmještanje (realokacija) romskih i egipćanskih naselja i/ili objekata
- Cilj 1.5 Primjena tzv. *ad hoc* mjera za poboljšanje uslova stanovanja

Cilj 1.1 Izgradnja socijalnih stanova u Podgorici, Nikšiću i Beranama

U okviru Regionalnog stambenog programa (RHP) u Podgorici je za stanovnike kampa Konik predviđena izgradnja 120 stambenih jedinica, čija ukupna vrijednost iznosi 7.374.135,00€. Sredstva za izgradnju socijalnih stanova obezbijedena su iz međunarodnih donacija a relevantne institucije su obezbijedile zakonski okvir, koji omogućava samu izgradnju (urbanistički plan i potrebne građevinske dozvole).

Predviđa se da će do kraja 2017. godine biti riješeno stambeno pitanje za 120. romskih i egipćanskih porodica (sa statusom I/RL, iliti oko 600-700 Roma i Egipćana).

Takođe, Crna Gora je u okviru Regionalnog stambenog programa u martu 2013. godine, kandidovala „Pilot Projekat – Nikšić“, tj. izgradnju 62 stambene jedinice, čija ukupna vrijednost iznosi 2.780.000,00 €, sredstva granta 1.980.000,00 €, kontribucija lokalne jedinice 600.000,00 €. Radovi na objektu su počeli u maju 2015. godine a predviđeno je da budu završeni u maju 2016. godine.

Na kraju, za potrebe stambenog zbrinjavanja raseljenih i interno raseljenih lica, u okviru Regionalnog stambenog programa predviđena je izgradnja 94. stambene jedinice u Beranama. Ukupna vrijednost ovog projekta je 3.774 701,90 €, sredstva granta su 3.477 198,21€, a kontribucija lokalne jedinice 297.503,69 €.

Kao važan segment ovog cilja, Strategijom je predviđeno da se za buduće stanare obezbijedi obuka u saradnji sa Romskim savjetom i NVO sektorom (sredstva obezbijedena iz međunarodnih donacija), a koja ima za cilj da obezbijedi dugoročnu i kontinuiranu valorizaciju novoizgrađenih stanova.

Prvi cilj će se ostvariti realizacijom sljedećih mjera/instrumenata:

- **Instrument/mjera 1.1.1:** *Izbor korisnika socijalnih stanova*
- **Instrument/mjera 1.1.2:** *Obuka budućih stanara*
- **Instrument/mjera 1.1.3:** *Izrada Akta o održavanju socijalnih stanova*
- **Instrument/mjera 1.1.4:** *Analiza mogućnosti izgradnje socijalnih stanova u svim opštinama u Crnoj Gori*

Instrument/mjera 1.1.1: Izbor korisnika socijalnih stanova

U okviru ovog instrumenta/mjere biće izvršen izbor korisnika socijalnih stanova. Postupak izbora korisnika stanova biće izveden shodno odredbama *Zakona o socijalnom stanovanju*⁵. U decembru 2015. godine na osnovu ovog Zakona donijeta je *Odluka o bližim kriterijumima za ostvarivanje prava na socijalno stanovanje za raseljena lica*⁶ dok će se za ostale ciljne grupe obadiri vršiti shodno važećoj regulativi. Članom 8. stav 2. *Zakona o socijalnom stanovanju* propisano je da se bliži kriterijumi za ostvarivanje prava na socijalno stanovanje za lica u okviru grupe lica određenih u skladu sa programom socijalnog stanovanja utvrđuju propisom Vlade Crne Gore, odnosno jedinice lokalne samouprave, u skladu sa lokalnim programom. To podrazumijeva da jedinice lokalne samouprave lokalnim programima, koje su obavezne da donose svake godine, predvide projekte i sredstva za socijalno stanovanje posebnih ciljnih grupa, kao i podzakonske akte na osnovu kojih će se vršiti odabir krajnjih korisnika.

Instrument/mjera 1.1.2: Obuka budućih stanara

U okviru ovog instrumenta/mjere preduzeće se sve neophodne mjere u cilju pripreme, a zatim izvođenja obuke za buduće korisnike socijalnih stanova.

Instrument/mjera 1.1.3: Izrada Akta o održavanju socijalnih stanova

U okviru ovog instrumente/mjere realizovaće se dvije aktivnosti i to: izrada Akta o održavanju stanova i usvajanje samog Akta.

---

⁵ ("Službeni list CG" broj 35/13).

⁶ („Službeni list Crne Gore“, broj 70/2015).

Instrument/mjera 1.1.4: *Analiza mogućnosti izgradnje socijalnih stanova u svim opštinama u Crnoj Gori*

U okviru ovog instrumente/mjere realizovaće se nekoliko aktivnosti. Prije svega, prikupljanje relevantnih informacija o mogućnosti izgradnje socijalnih stanova u onim opštinama u Crnoj Gori u kojima je to potrebno, a nakon toga i identifikacija mogućih donatora.

Tabela 1.1 Izgradnja socijalnih stanova u Podgorici, Nikšiću i Beranama: pregled instrumenata/mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
1.1.1 Izbor korisnika socijalnih stanova	MRSS	Uprava za zbrinjavanje izbjeglica, LS, UNHCR , Crveni Krst, Međunarodne organizacije	Javni poziv	III kvartal 2016	Objavljen i arhiviran javni poziv
			Prijavljivanj e budućih korisnika	III kvartal 2016	Spisak prijavljenih stanara
			Izbor korisnika	III kvartal 2016	Spisak izabраних korisnika
1.1.2 Obuka budućih stanara	MRSS	Romski savjet, NVO,	Priprema obuke	IV kvartal 2016	Program obuke
		Medjunarodne organizacije, Crveni Krst, CSR	Izvođenje obuke	IV kvartal 2016	Izvještaj o izvedenoj obuci
1.1.3 Izrada Akta o održavanju socijalnih stanova	MRSS	Romski savjet, NVO, Međunarodne organizacije,	Izrada Akta o državanju stanova	IV kvartal 2016	Mjere kontrole i nadzora održavanja stanova predviđene
			Usvajanje Akta o održavanju	IV kvartal 2016	

			stanova		Aktom
1.1.4 Analiza mogućnosti izgradnje socijalnih stanova u svim opštinama u Crnoj Gori	MRSS	MORT, LS, Uprava za zbrinjavanje izbjeglica, UNHCR, Crveni Krst, OSCE	Prikupljanje relevantnih informacija o mogućnosti ma izgradnje stanova	2017 i 2018	Izveštaj koji uključuje analizu mogućnosti izgradnje stanova
			Identifikacij a mogućih donatora	2019 i 2020	Spisak mogućih donatora i izvora finansiranja

Cilj 1.2 Poboljšanje uslova stanovanja Roma i Egipćana

Oblast socijalnog stanovanja je u velikoj mjeri u nadležnosti lokalnih samouprava. Ključni instrument/mehanizam posredstvom koga se očekuje poboljšanje situacije stanovanja u romskoj i egipćanskoj populaciji jeste *Lokalni program socijalnog stanovanja* (u daljem tekstu: LPSS).

Očekuje se da do kraja 2016. godine sve opštine donesu LPSS kojim se uređuju ova pitanja. Insistira se na značajnijoj ulozi Vlade i nadležnog ministarstva da utiču na sve lokalne zajednice kako bi one blagovremeno donijele Lokalne akcione planove za poboljšanje položaja Roma i Egipćana (u daljem tekstu: LAP). Takođe, uvažavajući složenost problema cjelokupne populacije koja očekuje pomoć i podršku u oblasti socijalnog stanovanja, a u skladu sa posebno izraženom deprivacijom romske i egipćanske populacije, insistira se da lokalna samouprava pažljivo razmotri specifičnosti ove populacije u donošenju LAP-a.

U ovom pogledu, a u skladu sa preporukama EU i NRIS-a, ohrabruju se lokalne samouprave da u procesu donošenja LAP-a uključe Romski savjet i romske i egipćanske predstavnike civilnog društva. Na ovaj način obezbjeđuje se uzimanje u obzir situacije stanovanja romske i egipćanske populacije, i otvaraju se mogućnosti za specifikaciju onih mjera i aktivnosti koje proističu iz LAP-a, a koje direktno mogu poboljšati stambenu situaciju romske i egipćanske populacije.

U situacijama kada su naselja i/ili objekti legalizovani, ali neuslovni, LAP bi morao posebno voditi računa da se ojača infrastruktura samih objekata. U ovom pogledu preporučuje se da lokalna zajednica u saradnji sa civilnim društvom identifikuje u svojoj

opštini relevantan broj zgrada/objekata kako bi se omogućili infrastrukturni projekti (struja, voda, kanalizacija, asfalt itd.). Cilj u ovom pogledu jeste identifikovanje broja objekata kao i broja Roma i Egipćana, te procjena finansijskih sredstava koja se trebaju izdvojiti za navedena unapređenja. Ovaj cilj će se ostvariti realizacijom mjera koje su u nastavku detaljnije elaborirane.

Instrument/mjera 1.2.1: Donošenje Lokalnih programa socijalnog stanovanja

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je uključivanje predstavnika Romskog savjeta i civilnog društva u proces donošenja Lokalnih akcionih planova, zatim analiza stanja i potreba romske i egipćanske zajednice i konačno definisanje mjera i aktivnosti vezanih za poboljšanje uslova stanovanja Roma i Egipćana koje će biti uključene u Lokalne akcione planove.

Tabela 1.2 Poboljšanje uslova stanovanja Roma i Egipćana: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
1.2.1 Donošenje Lokalnih Programa socijalnog stanovanja (LPSS)	LS	Romski savjet, NVO, Medjunarodne organizacije	Analiza stanja i potreba romske i egipćanske zajednice	IV kvartal 2016	Izveštaj o stanju i problemima stanovanja Roma
			Uključivanje Romskog Savjeta i NVO u proces donošenja LAP-a	III kvartal 2016	Sporazum o saradnji Lokalne samouprave i NVO
			Mjere i aktivnosti vezano za poboljšanje uslova stanovanja Roma i Egipćana u LAP-a	IV kvartal 2016	Poseban izveštaj u kome se identifikuju samo oni instrumenti i mjere koje su predviđene za poboljšanje

					stanovanja Roma i Egipćana
--	--	--	--	--	----------------------------------

Cilj 1.3 Legalizacija romskih naselja i/ili objekata

Kao što je već navedeno u analizi stanja, oko 40% romskih domaćinstava žive u nelegalizovanim objektima i to uglavnom u romskim naseljima koja su kao takva izvan domašaja legalizacije. Za nelegalizovane objekte veoma je teško obezbijediti podršku u smislu poboljšanja uslova stanovanja. Naime, budući da su nelegalizovani, nije moguće obezbijediti infrastrukturu za ove objekte (struja, kanalizacija, asfalt). Prema tome, potrebno je ove objekte i naselja ili legalizovati, jer na taj način je moguće raditi na poboljšanju infrastrukture, ili pak ako nije moguća legalizacija, onda treba tražiti mogućnost realokacije. Ukoliko ne postoji mogućnosti legalizacije objekata/naselja, onda se mora ponuditi trajno rješenje, a to je izmještanje/realokacija romskih i egipćanskih naselja (detaljno predloženo u sljedećem poglavlju). Međutim, određeni broj objekata u kojima žive Romi i Egipćani moguće je legalizovati. Stoga se Strategijom preporučuje identifikacija ovih objekata i aktivna podrška lokalne samouprave da se kroz mjere afirmativne akcije obezbijedi legalizacija objekata kao preduslov za poboljšanje uslova stanovanja. Ovaj cilj će se ostvariti realizacijom mjera koje su detaljno opisane.

Instrument/mjera 1.3.1: *Donošenje Lokalnih Programa socijalnog stanovanja, Lokalnih Akcionih Planova i dopune/izmjene detaljnih urbanističkih planova*

U okviru ovog instrumenta/mjere obaviće se identifikacija objekata koje je moguće legalizovati kroz uključivanje Romskog savjeta i NVO sektora u sam proces legalizacije, a nakon toga definisaće se mjere i aktivnosti neophodne za legalizaciju romskih naselja i/ili objekata.

Instrument / Mjera	Noslac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
-----------------------	--------	----------	------------	--------------------	------------

1.3.1 Donošenje Lokalnih programa socijalnog stanovanja	LS	Romski savjet, NVO, Javna preduzeća na lokalnom nivou	Identifikacija objekata koje je moguće legalizovati	IV kvartal 2017	Izvještaj o broju objekata
			Uključivanje Romskog Savjeta i NVO u proces legalizacije	I kvartal 2018	Izvještaj romskih NVO o potrebnim mjerama i koracima za legalizaciju
			Mjere i aktivnosti neophodne za legalizaciju	IV kvartal 2018	Usvojene mjere i aktivnosti u okviru LAP-a za legalizaciju romskih objekata

Tabela 1.3 Legalizacija romskih i egipćanskih naselja i/ili objekata: Pregled mjera i instrumenata

Cilj 1.4 Izmještanje (realokacija) romskih i egipćanskih naselja

Jedan od ključnih aspekata LAP-a mora biti razmatranje problema segregisanih romskih naselja. S obzirom da u velikom broju slučajeva *Zakon o legalizaciji* neće biti primjenljiv na ova naselja, nameće se potreba/pitanje, da se strateški riješi problem izmještanja/premještanja/preseljenja samih naselja i Roma i Egipćana, koji u njima žive. Opet, i ovom pogledu, intenzivna komunikacija i saradnja sa predstavnicima Romskog savjeta i romskog i egipćanskog civilnog sektora je neohodna u cilju trajnog i strateškog rješavanja problema. U skladu sa principom jednakosti, insistira se da romska i egipćanska domaćinstva u stanju socijalne potrebe imaju jednak tretman u ovom pogledu kao većinska populacija. Posebno se naglašava problem romskih i egipćanskih porodica čiji su nosioci samohrane majke, imajući u vidu činjenicu da su svi socijalni problemi, koji proističu iz neuslovnog stanovanja, posebno izraženi upravo kod ove kategorije. Dakle, osim principa jednakosti, u ovom pogledu se apeluje na lokalnu samoupravu da razmotri mogućnost afirmativne akcije kada je u pitanju romska i egipćanska populacija, u skladu sa važećim zakonodavstvom i uz aktivne konsultacije sa nadležnim ministarstvima. U skladu sa principom desegregacije, donošenje LAP-a treba da utvrdi mogućnosti rješavanja svih pitanja pravnog statusa segregiranih naselja.

Naime, trajno rješavanja problema stanovanja Roma i Egipćana bi trebalo urediti na način da to rješenje ne proizvede novu situaciju segregacije, koja ne bi bila u skladu sa principima na kojima ova Strategija počiva, kao i suprotnosti sa važećim međunarodnim standardima i preporukama. Ovaj cilj će se ostvariti realizacijom mjere koja slijedi u nastavku.

Instrument/mjera 1.4.1: Donošenje i/ili dopuna detaljnih urbanističkih planova

U okviru ovog instrumenta/mjere uradit će se analiza mogućeg izmještanja romskih i egipćanskih naselja. Zatim će se izvršiti identifikacija alternativnih lokacija gdje se ta naselja mogu izmjestiti, a nakon toga preduzeti mjere i aktivnosti u vezi sa ciljem donošenja novih odnosno dopune postojećih detaljnih urbanističkih planova.

Tabela 1.4 Izmještanje (realokacija) romskih i egipćanskih naselja i/ili objekata: pregled instrumenata i mjera

Instrument / Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
1.4.1 Donošenje i/ili dopuna detaljnih urbanističkih planova	LS	Romski savjet, NVO, Javna preduzeća na lokalnom nivou	Analiza mogućnosti izmještanja romskih naselja	IV kvartal 2017	Izvještaj o mogućnosti ma izmještanja naselja
			Identifikacija alternativnih lokacija	IV kvartal 2017	Izvještaj o uslovnosti stanovanja na alternativnim lokacijama
			Mjere i aktivnosti vezano za realokaciju Roma i Egipćana u detaljnom urbanističkom planu	IV kvartal 2017	Poseban izvještaj u kome se identifikuju samo oni instrumenti i mjere koje su predviđene za

					realokaciju
--	--	--	--	--	-------------

Cilj 1.5 Primjena *ad hoc* mjera za poboljšanje uslova stanovanja

Strategijom se preporučuje da se *ad hoc* mjere za sambena poboljšanja posebno targetiraju na romsku i egipćansku populaciju. U ovom pogledu se predlaže da princip nediskriminacije bude ojačan principom afirmativne akcije. Pod *ad hoc* mjerama podrazumijevamo one mjere koje trenutno zadovoljavaju određene potrebe ove populacije u oblasti stanovanja, a koje se manifestuju u obliku direktne pomoći. Potreba za ovim mjerama je naročito izražena u određenim periodima godine koji posebno otežavaju uslove stanovanja u neuslovnim segregisanim romskim i egipćanskim naseljima. U prethodnim godinama, a u skladu sa principom solidarnosti, veliki broj akcija ovog tipa je realizovana u romskim i egipćanskim naseljima, naročito kada je riječ o pokrivanju krovova i dodjeli crijepova u kišnim mjesecima. Lokalne samouprave i donatori se ohrabruju da što je u moguće većoj mjeri, a u skladu sa finansijskim mogućnostima zajedno rade na realizaciji ovih mjera kako bi se koliko je to moguće poboljšala trenutna situacija stanovanja romske i egipćanske populacije. Ovaj cilj će se ostvariti realizacijom sledeće mjere.

Instrument/mjera 1.5.1: *Primjena ad hoc mjera*

U okviru ovog instrumenta/mjere intenziviraće se uključivanje romskih i egipćanskih predstavnika kroz lobiranje u cilju primjene *ad hoc* mjera za poboljšanje uslova stanovanja pripadnika romske i egipćanske populacije.

Tabela 1.5 Primjena tzv. ad hoc mjera za poboljšanje uslova stanovanja: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
1.5.1 <i>Primjena ad hoc mjera</i>	Ministarstvo rada i socijalnog staranja Lokalne samouprave	Romski savjet, NVO, Javna preduzeća na lokalnom nivou,	Intenzivno lobiranje romskih i egipćanskih predstavnika	kontinuirano	Izveštaji godišnji u realizaciji mjera koji uključuju numeričke indikatore (broj

		Međunarodne organizacije			pokrivenih objekata, broj podjeljenih crijepova. Količina nasipa koja je korišćena.
--	--	--------------------------	--	--	---

VI. OBRAZOVANJE

1. Analiza stanja

Crna Gora je u proteklih deset godina ostvarila napredak u oblasti inkluzivnog obrazovanja. Sve veći broj djece romske i egipćanske populacije upisuje osnovnu školu. Prema podacima Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2011. godine, polovina od ukupnog broja djece romske i egipćanske populacije pohađa školu. Manje od jedne trećine završi osnovnu školu, dok 7% njih završi srednje obrazovanje. To je ipak ogromna razlika u poređenju sa 98%, odnosno 86% kolika je stopa završetka osnovne, odnosno srednje škole među djecom većinske populacije.⁷ Samim tim, uspjeh u obrazovanju djece romske i egipćanske populacije je na mnogo nižem nivou nego kod ostatka stanovništva.⁸

Takva situacija za rezultat ima to da najveći dio Roma i Egipćana u dobi radne sposobnosti nema adekvatno obrazovanje potrebno za angažman na bolje plaćenim poslovima. Za to je od izuzetnog značaja investiranje u obrazovanje romske i egipćanske djece da bi se kasnije mogli osposobiti za uspješan pristup tržištu rada.

Sistem obrazovanja i vaspitanja usmjeren je na razvijanje demokratskih vrijednosti i stvaranje okruženja bez socijalne isključenosti ili drugih oblika diskriminatornog postupanja. Opštim *Zakonom o obrazovanju i vaspitanju*⁹ (član 9a) propisuje se zabrana diskriminacije u oblasti obrazovanja i vaspitanja. Pored ovog, shodno odredbama *Zakona o zabrani diskriminacije*¹⁰ diskriminacijom u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja smatra se otežavanje ili onemogućavanje upisa u vaspitno-obrazovnu ustanovu i ustanovu visokog obrazovanja, izbora obrazovnog programa na svim nivoima vaspitanja i obrazovanja, isključivanje iz ovih ustanova, otežavanje ili

⁷ Izvor: *Studija o preprekama u obrazovanju u Crnoj Gori, UNICEF, 2013.god*

⁸ Istraživanje Instituta za otvoreno društvo iz 2008. pokazalo je da samo oko 10% romske populacije stiže srednjoškolsko obrazovanje (podaci dostupni za sedam članica EU)

⁹ („Sl. list RCG“, br. 64/2, „Sl. list CG“, br. 49/07, 45/10, 40/11, 45/11, 39/13, 44/13)

¹⁰ Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni list CG“, broj 46/10, 18/2014)

uskracivanje mogućnosti praćenja nastave i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, razvrstavanje djece, učenika, polaznika obrazovanja i studenata, zlostavljanje ili na drugi način neopravdano pravljenje razlika ili nejednako postupanje prema njima, po nekom od osnova propisanih članom 2 ovog Zakona (rasa, boja kože, nacionalna pripadnosti, društveno ili etničko porijeklo, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jezik, vjera ili uvjerenje, političko ili drugo mišljenje, pol, rodni identitet, seksualna orijentacija, zdravstveno stanje, invaliditet, starosna dob, imovno stanje, bračno ili porodično stanje, pripadnost grupi ili pretpostavka o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima). Isti Zakon u članu 9 definiše i segregaciju kao svaki akt, radnju ili propuštanje da se izvrši radnja, kojima se vrši prisilno ili sistemsko razdvajanje ili razlikovanje lica po nekom od gore navedenih osnova.

Znanje, obrazovanje i cjeloživotno učenje su temeljni pokretači razvoja crnogorskog društva i svakoga pojedinca. Obrazovanje ima moć da prekine ciklus međugeneracijskog siromaštva i isključenosti Roma i Egipćana. U radu sa djecom romske i egipćanske populacije fokus se stavlja na njihovu integraciju, poboljšanje školskog i socijalnog postignuća, a programi uključivanja djece romske i egipćanske populacije kontinuirano se sprovode na svim nivoima vaspitanja i obrazovanja u Crnoj Gori.

Važno je istaći da je Crna Gora u procesu evropskih integracija privremeno zatvorila poglavlje 26 *“Obrazovanje i kultura”*, što svakako predstavlja jedan vid priznanja za, do sada, postignute rezultate u ovoj oblasti.

1.1 Predškolsko vaspitanje i obrazovanje

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje od presudnog je značaja za sveukupan rast, razvoj i formiranje ličnosti djeteta. Značaj predškolskog obrazovanja je posebno važan usled činjenice da u porodičnom okruženju romska i egipćanska djeca nisu u stanju da steknu neophodna početna znanja i vještine koje će im povećati šanse za efektivnost rezultata u osnovnom obrazovanju.

U ovom pogledu podaci ukazuju da od sve djece u predškolskom uzrastu, njih oko 21.5% upisuje vrtić (dječaci 20.6% i devojčice 22.4%). Pozitivan indikator je svakako istraživački nalaz da od sve upisane dece u predškolskim ustanovama imamo veoma mali procenat onih koji napuštaju vrtić, tačnije samo 2.2% (2.8% dječaci i 1.5% devojčice). Drugim rečima, 'drop-out' romske i egipćanske djece nakon upisa u vrtić gotovo da ne postoji. To je razlog više da se insistira na većem stepenu upisa u vrtiće. Stoga, Strategijom je predviđeno da se primenom dole predloženih mjera do 2020. godine procenat upisane djece u vrtić poveća na 40% (sa sadašnjih 21.5%).

U skladu sa planovima u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, u prethodnom periodu realizovana je aktivnost pripremni vrtića za djecu romske i egipćanske populacije. Cilj pripremni vrtića je podsticanje jezičkih znanja i vještina komunikacije, povećanje stepena socijalizacije među djecom, a sve u cilju pripreme za redovno školovanje. Shodno tome, osim predškolskih aktivnosti propisanih nastavnim programom, upriličen je i niz priredbi otvorenog tipa, izleta i sl. Pripremni vrtići za djecu romske i egipćanske populacije sprovedeni su za predškolce koji su stekli pravo na upis u osnovnu školu, a nijesu bili obuhvaćeni niti jednim sistemskim oblikom vaspitanja i obrazovanja. Aktivnosti su podrazumijevale kontakt sa porodicama, romskom i egipćanskom zajednicom, lokalnom samoupravom, opštinskim organizacijama Crvenog krsta, centrima za socijalni rad, školama u koje će djeca biti upisana i ostalim akterima. Osim toga, nadležni organi su sprovedi obuku i podržali angažman romskih i egipćanskih obrazovnih medijatora . Pored toga, u prethodnom periodu sprovodile su se informativne kampanje o neophodnosti pohađanja predškolskog vaspitanja i obrazovanja i aktivnosti koje se odnose na obezbjeđivanje školskog materijala, prevoza djece, užine za djecu itd.

1.2 Osnovno obrazovanje

Prema *Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*¹¹ (Čl.4), osnovno obrazovanje i vaspitanje je obavezno za svu djecu uzrasta od šest do petnaest godina života. Kako je prisustvo na predavanjima tokom osnovnog obrazovanju obavezno, država Crna Gora ima obavezu da osigura da sva djeca pomenute dobi pohađaju nastavu, bez obzira na pol, rasu, vjeru, socijalno porijeklo ili drugo lično svojstvo.

Prema podacima istraživanja koje je Ministarstvo sprovelo 2016. osnovnu školu upisuje 76% romske djece. Dakle, procenat je značajno veći nego kada je riječ o vrtićima, ali sa važnom napomenom da je osnovna škola 'obavezna'. Drugim riječima, svako četvrto dijete romske i egipćanske nacionalnosti ne upisuje osnovnu školu, iako je upis obavezan po zakonu. Sa druge strane, poseban problem jeste napuštanje osnovne škole koje je u većinskoj populaciji gotovo nepostojeće.

Podaci ukazuju da preko 11% romske djece napušta školu (dječaci 9.4% i djevojčice 13.8%). To znači, da nakon 'drop-outa', od ukupnog broja romske i egipćanske djece osnovno obrazovanje završava nešto oko 68% u odnosu na ukupan broj djece tog uzrasta. Podsećanja radi, preporuke EU i NRIS-a su da ciljevi svih strategija bude usmjerene na to da sva djeca romske i egipćanske populacije završe osnovnu školu. Prema tome, osim mjera koje se moraju predvidjeti za upis u osnovnu školu, Strategijom se moraju predvidjeti i mjere smanjenja 'drop-outa'.

Broj upisane romske i egipćanske djece u osnovnom obrazovanju u Crnoj Gori, shodno podacima nadležnih institucija, ravnostan po polnoj strukturi:

---

¹¹ („Sl. list RCG“, br 64/2002, 49/2007, „Sl. list CG“, br. 45/2010, 40/2011 i 39/2013)

- školske 2011/2012.: 1582 djece (856 M, 726 Ž)
- školske 2012/2013.: 1583 djece (857 M, 726 Ž)
- školske 2013/2014.: 1582 djece (856 M, 726 Ž)
- školske 2014/2015.: 1538 djece (816 M, 722 Ž)
- školske 2015/2016.: 1438 djece (772 M, 666 Ž)¹²

Desegregisano obrazovanje romske i egipćanske djece iz kampova Konik 1 i 2 u prethodnom periodu odvijalo se u šest podgoričkih osnovnih škola. Kao rezultat, segregisano područno odjeljenje škole „Božidar Vuković Podgoričanin“ u Podgorici se postepeno gasi, tako da u tekućoj školskoj 2015/2016 godini funkcionišu samo dva odjeljenja IV razreda, a očekivanja su da od školske 2016/2017 godine sva djeca budu integrisana u gradske škole. Važno je istaći da je u okviru samog programa desegregacije djeci obezbijeđen prevoz. Osim toga, medijatori i volonteri/studenti kontinuirano im pomažu u prevazilaženju jezičkih barijera i poboljšanju školskog uspjeha.

Značajnu podršku u dosadašnjem periodu predstavlja i to što je Zavod za školstvo pripremio predmetni Program Crnogorski kao maternji jezik. Shodno tome, Zavod za udžbenike je prilagodio udžbenike za učenike kojima Crnogorski nije maternji jezik, za prvi, drugi, četvrti, šesti i sedmi razred osnovne škole. Za treći, peti, osmi i deveti razred prilagođavanje je u toku izrada. Svi prilagođeni udžbenici stavljeni su u upotrebu u školama u kojima se odvija desegregisano obrazovanje.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u prethodnom periodu redovno je izdvajalo sredstava za kupovinu udžbenika za I, II i III razred osnovne škole koji su se zatim, u saradnji sa nadležnim institucijama, distribuirali učenicima romske i egipćanske populacije. Tako je prethodnih godina podijeljeno ukupno:

- školske 2012/2013 - 882;
- školske 2013/2014 - 969;
- školske 2014/2015 - 1003;
- školske 2015/2016 - 765. besplatnih kompleta udžbenika za djecu romske i egipćanske populacije I, II i III razreda osnovne škole.

Osim toga, svake godine su organizovana sedmodnevna ljetovanja, odnosno zimovanja za najbolje učenike VII, VIII i IX razreda osnovne škole iz svih gradova Crne Gore, kao nagrada za postignute rezultate i motivacija da nastave obrazovanje.

---

¹² Usljed migracija koje su bile aktuelne prethodne godine, broj upisane djece školske 2015/2016 je nešto manji.

1.3 Srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje

Usled identifikovanog visokog napuštanja osnovne škole, kao i nepotpunog obuhvata romske djece upisom u osnovne škole, razumljiv je i podatak da od sve romske dece koja su u uzrastu, njih 49% upisuje srednju školu (52% dječaka i preko 44% djevojčica). Preciznije, od njih 68% koji su završili onovnu školu, svako peto dete i ne upiše srednju školu.

Prema tome, akcenat Strategije biće na povećanju stepena upisa i smanjenje stepena 'drop-out'-a djece. Međutim, ne smije se zaboraviti da se određene mjere moraju definisati kada je riječ o obrazovanju i stručnom osposobljavanju starije populacije tj. onih koji nisu u školskom uzrastu. Podaci ukazuju da je obrazovna struktura ove populacije veoma nepovoljna, a ova nepovoljnost jako negativno utiče na njihovu mogućnost zapošljavanja, kao i na nemogućnost da se pruži adekvatna podrška vlastitoj deci koja su u procesu obrazovanja. Na osnovu istraživanja identifikovano je da 38% punoletnih Roma i Egipćana nema nikakvo obrazovanje. Njih 37% imaju nezavršenu osnovnu školu, a 17% završenu osnovnu školu. Treći stepen stručne sprave završilo je nešto ispod 6% punoljetnih Roma i Egipćana, a četvorogodišnju srednju školu samo 2.2%. Prema tome, obrazovanje odraslih je poseban problem kome se mora posvetiti pažnja.

Učenici romske i egipćanske populacije u prethodnom periodu upisivani su u srednje škole u kojima se nastava izvodi na crnogorskom i ostalim jezicima u službenoj upotrebi shodno principima afirmativne akcije. Po istom principu, zahvaljujući naporima nadležnih institucija i civilog sektora, značajno je povećan broj pripadnika romske i egipćanske populacije upisanih na visoko obrazovnim ustanovama.

Program stipendiranja i pomoći u obrazovanju za sve srednjoškolce i visokoškolce romske i egipćanske populacije koji funkcioniše od 2008. godine, nastavljen je i u prethodnom četvorogodišnjem periodu. Stipendije se isplaćuju svim srednjoškolcima i visokoškolcima koji ispunjavaju uslove i to u iznosu od 60,00 eura, odnosno 150,00 eura na mjesečnom nivou. Za ovu namjenu u budžetu resornog ministarstva opredijeljeno je ukupno:

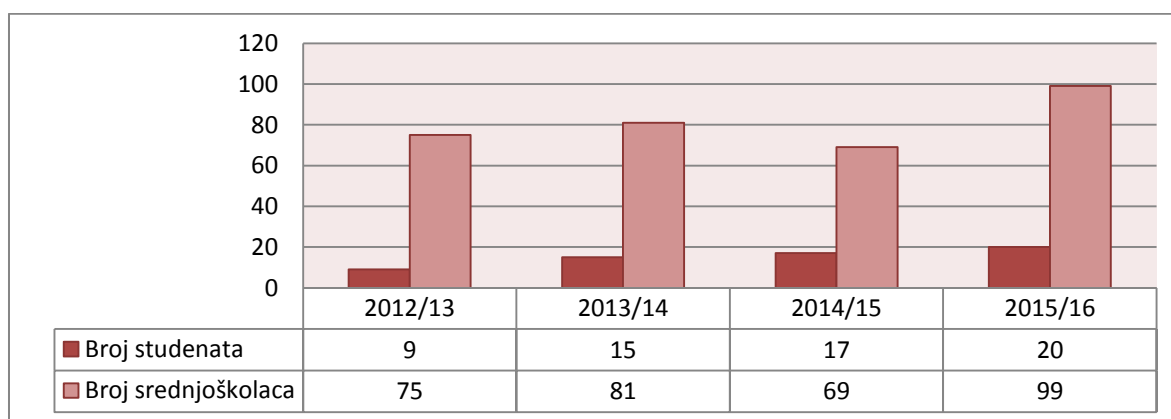
- za školsku 2012/2013 godinu - 75,600.00€,
- za školsku 2013/2014 godinu - 75,000.00€,
- za školsku 2014/2015 godinu - 75,000.00€,
- za školsku 2015/2016 godinu - 80,000.00€.

Osim pomenutog, za sve upisane učenike srednjih škola romske i egipćanske populacije realizovana je i aktivnost određivanja mentora. Mentori su zaduženi da prate učenike i brinu o njihovoj redovnosti pohađanja nastave i uspjeha u školi. Za školsku 2015/2016 angažovano je ukupno 26. mentora u 21. srednjoj školi u Crnoj Gori. Pored toga, u saradnji sa mentorima i upravama škola, izvršena je i selekcija tutora za ove učenike. Tutori su profesori škola koju dijete/djeca pohađa/pohađaju i koji im pružaju dodatnu

podršku iz onih predmeta iz kojih imaju negativne ocjene i za čije im je savladavanje potrebna dodatna podrška.

Takođe, na inicijativu Romskog obrazovnog fonda i Zavoda za školstvo, Ministarstvo prosvjete je u prethodnom periodu uputilo preporuku svim srednjim školama da zainteresovanim Romima i Egipćanima, shodno principima afirmativne akcije, odobre upis u srednje škole koje su izrazili želju da pohađaju.

Shodno podacima nadležnih institucija, broj upisanih srednjoškolaca i visokoškolaca romske i egipćanske populacije u prethodnom periodu prikazan je na grafikonu ispod:

Grafikon br. 2: Broj upisanih srednjoškolaca i i visokoškolaca romske i egipćanske populacije od 2012-2016. godine

Organizatori obrazovanja odraslih, licencirani za sprovođenje Programa obrazovanja za elementarno funkcionalno opismenjavanje i Programa osnovne škole za odrasle, realizuju programe za nepismena lica i lica koja nemaju kompletno osnovno obrazovanje. Većina polaznika su predstavnici romske i egipćanske populacije. U cilju podsticanja zapošljavanja i samozapošljavanja radno aktivne populacije romske i egipćanske i I/RL sa Kosova, koji žive u naselju Konik, realizovani su programi osposobljavanja za sticanje prvog zanimanja (Pomoćni armirača – 10 učesnika), kroz saradnju HELP-a, Centra za stručno obrazovanje Crne Gore i ZOPT (Centar za obrazovanje i trening). Centar za stručno obrazovanje je u saradnji sa Institutom za socijalnu inkluziju pripremio standarde zanimanja Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana i Organizator socijalne inkluzije koji su usvojeni 2013. godine.

Na osnovu svega do sada navedenog, može se reći da analiza stanja ukazuje da uprkos naporima koji su preduzeti u prethodnom periodu, nisu u dovoljnoj mjeri poboljšani indikatori koji ukazuju na deficite u obrazovanju pripadnika romske i egipćanske populacije. Istraživanje Ministarstva iz 2016. godine ukazuje na značajne probleme koji i dalje postoje a koje treba konkretnim mjerama adresirati u ovoj Strategiji.

2. Ciljevi i mjere predviđene Strategijom

Kada je riječ o obrazovanju Strategijom postavljamo sledeće ciljeve:

- Cilj 2.1 Povećanje stepena upisa i smanjenje *drop-outa* na svim nivoima obrazovanja
- Cilj 2.2. Povećanje stepena upisa romske i egipćanske djece u predškolsko obrazovanje
- Cilj 2.3 Pospješivanje školskog uspjeha romske i egipćanske djece
- Cilj 2.4 Posebne mjere usmjerene na smanjenje *drop-outa*
- Cilj 2.5 Podizanje svijesti o značaju obrazovanja

Cilj 2.1 Povećanje stepena upisa i smanjenje *drop out-a* na svim nivoima obrazovanja

Osnovni instrument kojim se želi povećati stepen upisa i smanjenje napuštanja škole jeste uvođenje u sistem standarda zanimanja 'Saradnik u socijalnoj inkluziji za Rome i Egipćane u oblasti obrazovanja' (nadalje: Saradnik). Ključni cilj Saradnika jeste da obezbijedi konstantnu komunikaciju na relaciji romska i egipćanska zajednica-obrazovni sistem. Preporuke EU kao i praksa nekih zemalja (Portugal, Švedska i Rumunija) koje su implementirale NRIS ukazuju da romski i egipćanski medijatori u obrazovanju imaju značajnu ulogu u postizanju predviđenih ciljeva.

Ovaj cilj će se ostvariti primjenom sledećih mjera i instrumenata:

- **Instrument/mjera 2.1.1:** *Uvođenje i jačanje uloge Saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja*
- **Instrument/mjera 2.1.2:** *Obezbjeđivanje besplatnih udžbenika za djecu romske i egipćanske populacije*
- **Instrument/mjera 2.1.3:** *Povećanje stepena upisa pripadnika romske i egipćanske populacije u srednju školu, s posebnim naglaskom na djevojčice*
- **Instrument/mjera 2.1.4:** *Povećanje stepena upisa pripadnika romske i egipćanske populacije na visokoškolske ustanove, s posebnim naglaskom na žene Romkinje i Egipćanke*

Instrument/mjera 2.1.1: *Uvođenje i jačanje uloge Saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja*

U okviru ovog instrumenta/mjere izvršiće se standardizacija zanimanja i jačanje uloge Saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja. Ključni zadatak Saradnika u obrazovanju jeste da u saradnji sa školskim institucijama pomogne pri identifikaciji i upisu romske i egipćanske djece u obrazovni sistem. Posebno, zadatak je Saradnika da pruža neposrednu podršku

romskoj i egipćanskoj djeci u ostvarivanju prava na obrazovanje, podstiče djecu na uključivanje u sistem obrazovanja, podstiče redovnost učenika u pohađanju nastave i van-nastavnih aktivnosti kako u formalnom tako i u neformalnom obrazovanju, organizuje dolazak učenika do obrazovne ustanove, posreduje prilikom savladavanja jezičkih barijera između obrazovne institucije i učenika, u intenzivnoj komunikaciji sa roditeljima preduzima konkretne mjere kako bi se spriječilo napuštanje škole. Posebne mjere koje treba preduzeti u institucionalizaciji romskih i egipćanskih medijatora u obrazovanju priložene su u tabeli koja slijedi.

Instrument/mjera 2.1.2: *Obezbjeđivanje besplatnih udžbenika za djecu romske i egipćanske populacije*

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je izdvajanje sredstava u budžetu države u cilju obezbjeđivanja besplatnih kompleta udžbenika za djecu romske i egipćanske populacije I, II i III razreda. Osim toga, intenzivno će se raditi na pospješivanju efikasnosti u pogledu pravovremene dodjele udžbenika kako bi se izbjegla eventualna kašnjenja u pogledu distribucije istih u onim opštinama u kojima žive djeca romske i egipćanske populacije kojima su udžbenici i namijenjeni.

Instrument/mjera 2.1.3: *Povećanje stepena upisa pripadnika romske i egipćanske populacije u srednju školu, s posebnim naglaskom na djevojčice*

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je da se, shodno principu afirmativne akcije, odrede kvote za upis pripadnika romske i egipćanske populacije u srednje škole u Crnoj Gori. Pored toga, svake godine će u budžetu biti opredijeljena sredstva za stipendiranje srednjoškolaca romske i egipćanske populacije, a redovno će se sprovoditi i kampanje za upis u srednju školu. Akcenat će svakako biti stavljen na upis u četvorogodišnje srednje škole.

Instrument/mjera 2.1.4: *Povećanje stepena upisa pripadnika romske i egipćanske populacije na visokoškolske ustanove, s posebnim naglaskom na žene Romkinje i Egipćanke*

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je da se, posredstvom principa afirmativne akcije, odrede kvote za upis određenog broja pripadnika romske i egipćanske populacije svake akademske godine na visokoškolskim ustanovama širom Crne Gore. Pored toga, svake godine će u budžetu biti opredijeljena sredstva za stipendiranje studenata romske i egipćanske populacije, dok će u saradnji sa nadležnim institucijama biti obezbijeđen smještaj u studentskim domovima za studente ove populacije kojima je smještaj potreban.

Tabela 2.1 Povećanje stepena upisa i smanjenje drop out-a na svim nivoima obrazovanja: pregled mjera i instrumenata

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
2.1.1 Uvođenje i jačanje uloge Saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja	MP	MRSS, Nacionalni savjet za obrazovanje, Centar za stručno obrazovanje, REF, ZZŠ, Medjunarodn e organizacije, Romski savjet, NVO	Standardizaci ja zanimanja Saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja	II kvartal 2016	Standard je usvojen
			Obuka Saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja	III kvartal 2016	Izveštaj o izvedenoj obuci
			Izbor saradnika	IV kvartal 2016	Spisak izabranih saradnika
			Prijem u radni odnos Saradnika u Podgorici	IV kvartal 2016	Stalno zapošljena 2 saradnika
2.1.2 Obezbjedivan je besplatnih udžbenika za djecu romske i egipćanske populacije	MLJMP	MP, ZZU, Romski savjet, NVO	Rješavanje problema kašnjenja dodjele udžbenika	III kvartal Kontinuirano	Izveštaji godišnji sa datumima podjele udžbenika
2.1.3 Povećanje stepena upisa pripadnika romske i egipćanske	MP	MLJMP, ZZŠ, Centar za stručno obrazovanje, Romski savjet,	Putem afirmativne akcije odrediti kvote za upis u četvorogodiš	Kontinuirano	Broj upisanih srednjoškolac a

populacije u srednju školu, s posebnim naglaskom na djevojčice		NVO	nje srednje škole		
			Stipendije	Kontinuirano	Broj dodijeljenih stipendija
			Kampanja za upis	Kontinuirano	Izvještaj o realizovanim kampanjama
2.1.4 Povećanje stepena upisa na fakultet	MP	MLJMP, UCG, Romski savjet, NVO	Putem afirmativne akcije odrediti kvote za upis na fakultet	Kontinuirano	Broj upisanih studenata
			Stipendije		Broj dodijeljenih stipendija
			Besplatan boravak u studentskom domu		Broj romskih studenata u studentskom domu

Cilj 2.2 Povećanje stepena upisa romske i egipćanske djece u predškolsko obrazovanje

Značaj predškolskog obrazovanja je precizno adresiran u analizi stanja ove Strategije. Usljed niskog obrazovanja romske i egipćanske punoljetne populacije, romska i egipćanska djeca su u bitno lošijem položaju kada je riječ o usvajanju osnovnih znanja i kulturnog kapitala koji je potreban za uspješnost školovanja u osnovnom obrazovanju. Prema tome, osim uloge romskih i egipćanskih Saradnika, potrebne su posebne mjere kako bi se povećao stepen upisa romske i egipćanske djece u vrtiće i/ili osmislili alternativni oblici predškolskog obrazovanja koji treba da nadomjeste gore pomenute deficite.

Takođe, napominjemo da se pokazalo da je dosadašnja praksa pripremni vrtića efikasna. U skladu s tim, Strategijom se predlaže da se i u narednom periodu, svake godine organizuju pripremni vrtići za djecu romske i egipćanske populacije koja nikad nijesu bila u formalnom obrazovanju, a stekli su zakonski uslov za upis u školu.

Pripremni vrtići koji su u prethodnom periodu već organizovani u osam crnogorskih gradova: Podgorica, Nikšić, Bijelo Polje, Berane, Ulcinj, Bar, Tivat i Herceg Novi, nastaviti će da se realizuju i u narednom periodu. Obuku nastavnog kadra sprovodit će Zavod za školstvo koji i formalno snosi troškove za medijatore. Sve troškove prevoza, hrane i smještaja snosili bi vrtići koje djeca pohađaju. Sva djeca će biti obuhvaćena sistematskim pregledom i testiranjem za upis u školu. Praksa je pokazala da sva djeca koja pohađaju pripremne vrtiće uspješno završavaju prvi razred, a istovremeno se smanjuje i *drop-out*.

Ovaj cilj će se ostvariti realizacijom sledećih mjera i instrumenata:

- **Instrument/mjera 2.2.1:** *Povećanje stepena upisa romske i egipćanske djece u predškolske ustanove putem finasiranje u punom obimu troškova predškolskog obrazovanja*
- **Instrument/mjera 2.2.2:** *Jačanje frekventnosti, funkcije i efekata pripremnih vrtića*

Instrument/mjera 2.2.1: *Povećanje stepena upisa romske i egipćanske djece u predškolske ustanove oslobođanjem od plaćanja troškova predškolskog obrazovanja*

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je da se pripreme i usvoje izmjene i dopune *Zakona o predškolskom obrazovanju* kojim bi se, potpunim oslobođanjem od plaćanja troškova boravka u predškolskim ustanovama za djecu romske i egipćanske populacije, povećao broj upisane, odnosno djece koja pohađaju ustanove predškolskog obrazovanja.

Instrument/mjera 2.2.2: *Jačanje frekventnosti, funkcije i efekata pripremnih vrtića*

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je da se poveća period trajanja pripremnih vrtića za djecu romske i egipćanske populacije, koja nijesu bila obuhvaćena redovnim predškolskim ustanovama, sa dvije nedjelje koliko je do sada bio slučaj, na mjesec dana u narednom periodu. Osim toga, shodno određenim procedurama, biće poboljšan sistem funkcionisanja i organizacija samih pripremnih vrtića, a sve u cilju povećanja broja djece koja će ih pohađati.

Tabela 2.2 Povećanje stepena upisa romske i egipćanske djece u predškolsko obrazovanje: pregled mjera i instrumenata

Instrument / Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
2.2.1 Povećanje stepena upisa	MP	ZZŠ, Romski savjet, NVO, Međunarodn	Prijedlog dopune Zakona o predškolskom obrazovanju	kontinuirano (svake školske godine)	Usvojene dopune Zakona kojim se garantuje

Romske i Egipćanske djece u predškolske ustanove kroz oslobađanje od plaćanja u punom obimu troškova predškolskog obrazovanja		e organizacije			finansiranje u punom obimu
2.2.2 Jačanje frekventnosti, funkcije i efekata pripremnih vrtića	MP	ZZŠ, Predškolske ustanove, Osnovne škole	Povećanje perioda trajanja pripremnih vrtića sa dve nedjelje na mjesec dana	III kvartal Kontinuirano	Usvojen dokument/plan o dužini trajanja PV
			Bolja organizacija pripremnih vrtića	III kvartal	Usvojen Izvještaj o pobošljanjima
			Uključivanje većeg broja djece u pripreme vrtiće	kontinuirano	Vođenje evidencije o broju dece koja su pohađala PV

Cilj 2.3 Pospješivanje školskog uspjeha romske i egipćanske djece

Školski uspjeh romske i egipćanske djece značajno je lošiji u odnosu na djecu koja pripadaju većinskoj populaciji. Stoga je osim redovnih aktivnosti u školskom sistemu potrebno predvidjeti posebne mjere koje su usmjerene na pospješivanje školskih

rezultata romske i egipćanske djece. Upravo u ovom cilju Strategijom predviđamo set mjera koje detaljno opisujemo.

Ovaj cilj će se ostvariti primjenom sledećih mjera:

- **Instrument/mjera 2.3.1:** *Informisanje o mogućnostima upisa djece kojima je albanski maternji jezik u škole u kojima se nastava izvodi na albanskom jeziku*
- **Instrument/mjera 2.3.2:** *Organizacija zimskih i ljetnjih kampova za najbolje učenike romske i egipćanske populacije VII, VIII i IX razreda*
- **Instrument/mjera 2.3.3:** *Edukacija nastavnog kadra u dijelu rada sa djecom romske i egipćanske populacije*
- **Instrument/mjera 2.3.4:** *Edukacija i trening roditelja*
- **Instrument/mjera 2.3.5:** *Povećan stepen učešća romske i egipćanske djece u dopunskoj nastavi*
- **Instrument/mjera 2.3.6:** *Povećan stepen učešća roditelja romske i egipćanske djece u radu škola*
- **Instrument/mjera 2.3.7:** *Studentska volonterska praksa*

Instrument/mjera 2.3.1: *Informisanje o mogućnostima upisa djece kojima je albanski maternji jezik u škole u kojima se nastava izvodi na albanskom jeziku*

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđena je priprema, štampanje i distribucija informativnih flajera i ostalih propagandnih materijala u cilju informisanja pripadnika romske i egipćanske populacije kojima je maternji jezik Albanski o mogućnosti pohađanja onih obrazovnih ustanova u kojima se nastava izvodi na albanskom jeziku. Propagandni materijali biće štampani na službenom, romskom i albanskom jeziku.

Instrument/mjera 2.3.2: *Organizacija zimskih i ljetnjih kampova za najbolje učenike romske i egipćanske populacije VII, VIII i IX razreda*

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je preduzimanje svih potrebnih mjera i aktivnosti u cilju pripreme zimskih i ljetnjih besplatnih boravaka za najbolje učenike romske i egipćanske populacije završnih razreda osnovne škole. S tim u vezi, u saradnji sa obrazovnim institucijama, shodno utvrđenim kriterijumima svake godine će se vršiti izbor djece polaznika ljetovanja/zimovanja. Ljetovanje će biti organizovano za djecu iz gradova sjeverne i centralne regije, dok će zimovanje biti upriličeno za mališane iz gradova centralne i južne regije.

Instrument/mjera 2.3.3: *Edukacija nastavnog kadra u dijelu rada sa djecom romske i egipćanske populacije*

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđena je priprema i sprovođenje edukativnih aktivnosti usmjerenih na jačanje kapaciteta nastavnog osoblja u radu sa djecom romske i egipćanske populacije, a sve u cilju pospješivanja kvaliteta njihovog obrazovanja.

Instrument/mjera 2.3.4: Edukacija i trening roditelja

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđena je priprema i izvođenje edukacija/treninga usmjerenih na podizanje svijesti roditelja romske i egipćanske populacije o važnosti obrazovanja.

Instrument/mjera 2.3.5: Povećan stepen učešća romske djece u dopunskoj nastavi

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je intenziviranje rada sa djecom romske i egipćanske populacije u cilju povećanja obuhvata istih dopunskom nastavom.

Instrument/mjera 2.3.6: Povećan stepen učešća roditelja romske i egipćanske djece u radu škola

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je povećanje prisustva roditelja romske i egipćanske djece roditeljskim sastancima, posredstvom motivacionih sastanaka koji bi rezultirali uključivanjem roditelja djece ove populacije u radu Savjeta roditelja koji djeluju u okviru osnovnih škola.

Instrument/mjera 2.3.7: Studentska volonterska praksa

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je da posredstvom studentske volonterske prakse, studenti - volonteri pomažu djeci romske i egipćanske populacije pri izadi domaćih zadataka u cilju što bržeg savladavanja jezičkih i svih ostalih barijera sa kojima se ova djeca suočavaju u pogledu obrazovanja.

Tabela 2.3 Pospješivanje školskog uspjeha romske i egipćanske djece: pregled mjera i instrumenata

Instrument / Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
2.3.1 Informisanje o mogućnosti	MP OŠ	Romski savjet, NVO	Štampanje i distribucija lifleta i drugog propagandnog	Kontinuirano	Broj distribuiranih jedinica i priložen Izveštaj o

ma upisa djece, kojima je albanski maternji jezik u škole u kojima se nastava izvodi na albanskom jeziku			materijala		distribuciji
2.3.2 Organizacija zimskih i letnjih kampova za najbolje učenike VII, VIII i IX razreda	MLJMP	Obrazovne ustanove, Romski savjet, Međunarodne organizacije	Terenska priprema kampova Izbor djece Realizacija kampova	Kontinuirano	Izveštaj o broju organizovanih kampova i broju dece koja su pohađala
2.3.3 Edukacija nastavnog kadra u dijelu rada sa djecom romske i egipćanske populacije	ZZŠ	Obrazovne ustanove, Romski savjet, NVO, Međunarodne organizacije	Priprema radionica Izvođenje radionica	Kontinuirano	Izveštaj o broju radionica i broju nastavnika koji su prošli obuku
2.3.4 Edukacija i trening roditelja	CSO	Obrazovne ustanove, Romski savjet, NVO, Međunarodne organizacije	Priprema radionica Izvođenje radionica	Kontinuirano	Izveštaj o broju radionica i broju roditelja koji su prošli obuku

2.3.5 Povećan stepen učešća romske i egipćanske djece u dopunskoj nastavi	MP, ZZŠ	Osnovne škole	Direktan rad sa romskom i egipćanskom djecom	Kontinuirano	Broj romske i egipćanske djece koja aktivno pohađaju dopunsku nastavu po polugodima
2.3.6 Povećan stepen učešća roditelja romske i egipćanske djece u radu škola	OU	Romski savjet, NVO	Roditeljski sastanci	Kontinuirano	Broj Romskih roditelja koji redovno dolaze na roditeljske sastanke
			Motivacioni sastanci	Kontinuirano	Broj motivacionih sastanaka i broj roditelja koji su dolazili na motivacione sastanke
			Savjet roditelja	Kontinuirano	Broj romskih I egipćanskih roditelja u Savjetu po školama
2.3.7 Studentska volonterska praksa	MP	Univerzitet Crne Gore, Zavod za školstvo, Romski savjet, NVO	Pružanje pomoći prilikom izrade domaćih zadataka djeci romske i egipćanske populacije od strane volontera	Kontinuirano	Broj angažovanih volontera i broj Romke djece koja su uključena u program

Cilj 2.4 Posebne mjere usmjerene na smanjenje „drop-out“-a

Sve mjere koje su određene u ovom dijelu Strategije jesu u funkciji smanjenja napuštanja škole na svim nivoima. Međutim, s obzirom na visok nivo tzv. „drop-out“-a u osnovnoj i srednjoj školi, posebno Strategija predviđa mjere koje su direktno usmjerene na smanjenje stepena napuštanja škola.

Ostvarenje ovog cilja biće ostvareno primjenom sledećih instrumenata i mjera:

- **Instrument/mjera 2.4.1:** *'Case management'*
- **Instrument/mjera 2.4.2:** *Obezbijediti pristup osnovnom obrazovanju za djecu ispod 15. godina koja su van sistema obrazovanja*
- **Instrument/mjera 2.4.3:** *Obezbjeđivanje školskog prevoza za romsku i egipćansku djecu*
- **Instrument/mjera 2.4.4:** *Prevenција maloljetničkih i/ili prisilnih brakova među romskom i egipćanskom populacijom*
- **Instrument/mjera 2.4.5:** *Tutorski časovi*
- **Instrument/mjera 2.4.6:** *Nastavnik/Mentor*
- **Instrument/mjera 2.4.7:** *Oslobađanje plaćanja prilikom upisa u IV srednje*

Instrument/mjera 2.4.1: 'Case management'

U okviru ovog instrumenta/mjere izvršit će se formiranje i rad Komisija za praćenje djece u riziku od napuštanja škole.

Instrument/mjera 2.4.2: Obezbjeđivanje školskog prevoza za romsku i egipćansku djecu

U okviru ovog instrumenta/mjere biće izvršena identifikacija autobuskih linija i organizovanje prevoza za djecu romske i egipćanske populacije od kuće do škole i obratno.

Instrument/mjera 2.4.3: Prevenција maloljetničkih i/ili prisilnih brakova među romskom i egipćanskom populacijom

U okviru ovog instrumenta/mjere izvršit će se akreditacija Programa obuke za nastavno osoblje. Nakon toga, biće organizovane edukativne aktivnosti za nastavni kadar, posle čega će biti izrađen odgovarajući Praktikum. U okviru ovog instrumenta/mjere biće realizovane aktivnosti nastavnog osoblja usmjerene ka prevenciji maloljetničkih i/ili prisilnih brakova koji su naročito izraženi među romskom i egipćanskom populacijom.

Instrument/mjera 2.4.4: Tutorski časovi

U okviru ovog instrumenta/mjere organizovat će se i realizovati tutorski časovi za učenike srednje škole iz redova romske i egipćanske populacije.

Instrument/mjera 2.4.5: Nastavnik/Mentor

U okviru ovog instrumenta/mjere organizovat će se selekcija i unapređivati rad nastavnika, odnosno mentora zaduženih za rad sa srednjoškolcima romske i egipćanske populacije u cilju praćenja redovnosti pohađanja nastave i ostavrenog uspjeha tih učenika.

Instrument/mjera 2.4.6: Oslobođanje plaćanja prilikom upisa u IV razred srednje škole

U okviru ovog instrumenta/mjere obezbijedit će se uslovi za oslobađanje od plaćanja troškova vanrednog upisa i polaganja IV stepena srednjeg obrazovanja za one pripadnike romske i egipćanske koji su završili trogodišnju srednju školu.

Tabela 2.4 Posebne mjere usmjerene na smanjenje "drop-out"-a: pregled instrumenata i mjera

Instrument / Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
2.4.1 'Case management'	MP	MLJMP, ZZŠ, Obrazovne ustanove, Romski savjet, NVO, CSR, Crveni krst	Formiranje i rad timova koji prate djecu u riziku od napuštanja škole	Kontinuirano	Izveštaj o aktivnostima timova i broju djece koja su obuhvaćena radom timova
2.4.2 Obezbjeđivanje školskog prevoza za romsku i egipćansku djecu	MP	Obrazovne ustanove, Romski savjet, NVO	Plan autobuskih linija i prevoz djece	Kontinuirano	Broj autobusa, linija i djece koja su obuhvaćena programom
2.4.3 Preventiva ugovorenih	Kancelarija za borbu protiv	ZZŠ, Obrazovne ustanove,	Akreditacija programa za obuku	Kontinuirno	Akreditovan program

brakova kod ženske djece	trgovine ljudima	Romski savjet, NVO, Međunarodne organizacije	nastavnika		
			Obuka nastavnika		Broj nastavnika
			Izrada Praktikuma		Izrađen praktikum
			Aktivnosti nastavnika na preventivi		Izvještaj nastavnika/škola o broju preventivnih akcija
2.4.4 Tutorski časovi	NVO	ZZŠ, Romski savjet	Organizovanje i realizacija tutorskih časova	Kontinuirno	Broj tutorskih časova i broj srednjoškolaca koji su ih pohađali
2.4.5 Nastavnik/Mentor	NVO	ZZŠ, Romski savjet, NVO	Organizovanje i rad sa nastavnikom/mentorom		Broj časova sa nastavnikom/mentorom i broj srednjoškolaca koji su ih pohađali
2.4.6 Oslobođanje plaćanja prilikom upisa u IV srednje	MP	Srednje stručne škole, Romski savjet, NVO	Identifikacija učenika koji su završili II stepen stručne sprema a žele da nastave školovanje	Kontinuirano	Broj srednjoškolaca koji su oslobođeni plaćanja upisa

Cilj 2.5 Podizanje svijesti o značaju obrazovanja

Poseban segment Strategije posvijećen je podizanju svijesti o značaju obrazovanja pripadnika romske i egipćanske populacije. Kampanje su prevashodno usmjerene na

roditelje, a sprovođenje istih, u saradnji sa nadležnim institucijama, dominantno treba da realizuju romske i egipćanske NVO.

Ovaj cilj biće ostvaren primjenom sledećih instrumenata i mjera:

- **Instrument/mjera 2.5.1:** *Kampanja za upis u vrtić*
- **Instrument/mjera 2.5.2:** *Kampanja za upis u osnovnu školu*
- **Instrument/mjera 2.5.3:** *Kampanja za upis u srednju školu*

Instrument/mjera 2.5.1: *Kampanja za upis u vrtić*

U okviru ovog instrumenta/mjere biće preduzete sve potrebne mjere i aktivnosti u cilju pripreme, organizovanja i sprovođenja kampanja o važnosti upisa i pohađanja vrtića.

Instrument/mjera 2.5.2: *Kampanja za upis u osnovnu školu*

U okviru ovog instrumenta/mjere biće preduzete sve potrebne mjere i aktivnosti u cilju pripreme, organizovanja i sprovođenja kampanja o važnosti upisa i pohađanja osnovne škole.

Instrument/mjera 2.5.3: *Kampanja za upis u srednju školu*

U okviru ovog instrumenta/mjere biće preduzete sve potrebne mjere i aktivnosti u cilju pripreme, organizovanja i sprovođenja kampanja o važnosti upisa i pohađanja srednje škole.

Tabela 2.5 Podizanje svijesti o značaju obrazovanja: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
2.5.1 Kampanja za upis u vrtić	Romski savjet, NVO	Obrazovne ustanove, Međunarodn e organizacije	Priprema	Kontinuiran o Početak svake školske godine?	Izveštaj o realizovanoj kampanji
			Organizacij a		
			Kampanja		
2.5.2 Kampanja za	Romski savjet, NVO	Obrazovne ustanove, Međunarodn	Priprema Organizacij a	Kontinuiran o Početak	Izveštaj o realizovanoj

upis u osnovnu školu		e organizacije	Kampanja	svake školske godine?	kampanji
2.5.3 Kampanja za upis u srednju školu	Romski savjet, NVO	Obrazovne ustanove, Međunarodne organizacije	Priprema Organizacija Kampanja	Kontinuirano Početak svake školske godine?	Izveštaj o realizovanoj kampanji

VII. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

1. Analiza stanja

Problem zdravstvene zaštite romske i egipćanske populacije posebno je izražen i jasno prepoznat u relevantnim preporukama EU, kao i u NRIS kriterijumima. Sve zemlje u EU kao i zemlje u okruženju posebno identifikuju potrebu za značajnim unapređenjem zdravstvene zaštite Roma i Egipćana. Na osnovu istraživanja koje je Ministarstvo realizovalo u februaru 2016. godine za potrebe pisanja Strategije, kao i za potrebe monitoringa efekata implementacije strategije u narednih četiri godina, identifikovani su ključni problemi koji se tiču zdravstvene zaštite romske i egipćanske populacije.

Prije svega, oko 40% uzorkom obuhvaćenih Roma i Egipćana vlastito zdravstveno stanje procenjuje kao loše ili veoma loše. U 26% romskih i egipćanskih domaćinstava živi makar jedna osoba teškog zdravstvenog stanja ili sa invaliditetom, od čega u 6% ovih domaćinstava (od tih 26%), živi više od jedne osobe teškog zdravstvenog stanja. U više od 1/3 ispitanih domaćinstava identifikovano je da je bilo smrtnog slučaja u porodici koji se desio od 2010. godine do danas. Kalkulišući očekivano trajanje života samo za ovaj period došlo se do podatka da je očekivano trajanje života pripadnika romske populacije 55. godina. Poređenja radi, očekivani životni vijek pripadnika većinskog stanovništva u Crnoj Gori je 76. godina¹³. To u orevodu znači da, kada se neko rodi kao Rom ili Egipćanin u Crnoj Gori očekivano je da će u prosjeku živjeti oko 20 godina kraće od nekog koji je u istoj zemlji rođen kao neko ko ne pripada romskoj ili egipćanskoj populaciji. Ovaj podatak je blago rečeno zabrinjavajući i ukazuje na uslove i kvalitet života romske i egipćanske populacije, a posebno na nebrigu o vlastitom zdravlju.

Kao dodatni negativni indikator kada je riječ o zdravstvenoj zaštiti, naročito trudnica i novorođene djece, ukazuje podatak da je utvrđeno da je gotovo 12% domaćinstava romske i egipćanske populacije imalo slučaj smrtnog ishoda novorođenčadi. Ovaj

¹³ https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_life_expectancy

podatak ukazuje da se posebno moraju imati u vidu moguće mjere prenatalne zaštite kao i zaštite novorođene djece. Ključno, kada je riječ o dostupnosti zdravstvenoj zaštiti, podaci ukazuju da čitavih 40% ispitanih punoljetnih Roma i Egipćana nema ovjerenu zdravstvenu kljižicu.

Ključni problem koji je identifikovan analizom stanja jeste činjenica da veliki dio romske i egipćanske populacije nema dostupnost zdravstvenoj zaštiti. No, u ovom pogledu treba jasno definisati ključne faktore usled kojih je dostupnost ograničena. Naime, analiza pokazuje da je zdravstveni sistem dizajniran za besplatnu zdravstvenu zaštitu svih kategorija stanovništva, kao i da zdravstveni sistem ima ugrađene mehanizme za pomoć i podršku socijalno marginalizovanih društvenih skupina, pa prema tome i Roma i Egipćana. Problem je, međutim u tome što Romi i Egipćani u Crnoj Gori ne koriste sve mogućnosti i prednosti ovako dizajniranog zdravstvenog sistema.

Razlozi nekorišćenja ovih benefita se mogu identifikovati u tri ključna segmenta. Prvo, veliki broj Roma i Egipćana nema regulisan pravni status¹⁴, te stoga nije u mogućnosti da overi zdravstvenu knjižicu i konsekvntno ima pristup zdravstvenoj zaštiti (naprosto rečeno, ne posjeduju zdravstvenu knjižicu zato što nemaju državljanstvo i/ili izvod iz matične knjige rođenih). Drugo, veliki broj Roma i Egipćana jednostavno nije informisan o pravima i mogućnostima za dobijanje zdravstvene zaštite. Oni naprosto ne znaju kako sistem funkcioniše, i/ili nemaju informaciju o tome i/ili ne znaju koje konkretne korake treba da preduzmu kako bi dobili zdravstvenu zaštitu. Treće, usled niskog obrazovanja i drugih faktora deprivacije, pripadnici romske i egipćanske populacije nemaju dovoljno razvijenu svijest o značaju očuvanja zdravlja i svim radnjama koje treba preduzeti kako bi se isto unaprijedilo. Prema tome, osim pitanja rješavanja pravnog statusa koji je u funkciji jačanja zdravstvene situacije Roma i Egipćana, a koji je predmet posebnog dijela ove Strategije, dva su ključna cilja identifikovana ovom Strategijom i to su: povećanje stepena dostupnosti zdravstvenoj zaštiti i podizanje svijesti o značaju zdravlja. U nastavku slijedi prijedlog mjera za postizanje ovih ciljeva.

2. Ciljevi i mjere predviđene Strategijom

Strategijom predviđamo ostvarivanje tri ključna cilja:

- Cilj 3.1 Povećanje stepena dostupnosti zdravstvenoj zaštiti
- Cilj 3.2 Preventivne akcije i terenske kampanje
- Cilj 3.3 Kampanje informisanja i podizanja svijesti

U funkciji realizacije ovih ciljeva u daljem tekstu su precizno navedeni instrumenti i mjere koje će biti preduzeti.

---

¹⁴ Rešavanje problema u ovom segmentu predložićemo u posebnom poglavlju koji se tiče rešavanja pravnog statusa Roma

Cilj 3.1 Povećanje stepena korišćenja dostupnosti zdravstvenoj zaštiti

U razmatranju načina za ostvarivanje ovog cilja u analizi mogućih mjera identifikovan je ključni problem, a to je da se uspostavi medijacija između zdravstvenog sistema i pripadnika romske i egipćanske populacije. Drugim riječima, potrebno je uspostaviti 'most' posredstvom kog će pripadnici romske i egipćanske populacije ostvariti prava koja imaju u okviru definisanog zdravstvenog sistema. Stoga je ključna mjera koja se predviđa za ovu svrhu uvođenje instituta 'Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti zdravstva (u daljem tekstu: Saradnik). Osnovna uloga koju će Saradnici imati jeste aktivna komunikacija sa romskom i egipćanskom zajednicom i njihovo uključivanje u sistem zdravstvene zaštite. Na ovaj način se ostvaruje mogućnost da se premosti jaz između potreba Roma i Egipćana sa jedne, i onoga što im nudi zdravstveni sistem sa druge strane. Opravdanost predložene mjere nalazi se u dva ključna argumenta. Prvo, u dokazanoj efektivnosti ove mjere u zemljama u kojima je realizovana¹⁵ (Češka, Španija, Rumunija), i drugo, u činjenici da je u proteklom periodu realizovan pilot projekat za tzv. 'medijatora u zdravstvu' koji je takođe dokazao opravdanost uvođenja ove mjere. Prema tome, kako bi se poboljšala dostupnost zdravstvenoj zaštiti romske populacije, uvođenje Saradnika biće realizovano na način koji se detaljno opisuje u identifikaciji mjera/instrumenata. Takođe, nakon uvođenja u sistem Saradnika u Podgorici, Strategijom se preporučuje da se po uzoru na Glavni grad Saradnik uvede u sistem u makar još dvije opštine do 2020. godine, i to u Nikšiću i Beranama. Za realizaciju ovog cilja predviđen je, dakle, samo jedan, ali suštinski značajan instrument.

Instrument/mera 3.1.1: *Uvođenje i jačanje uloge „Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u zdravstvu” (SSIREZ).*

U okviru ovog instrumenta/mjere usvojiće se standard zanimanja Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti zdravstva (SSIREZ). Nakon toga vršiće se obuka zainteresovanih Saradnika, nakon čega će se izvršiti selekcija i izbog najboljih kandidata koji će zasnovati radni odnos u zdravstvenim ustanovama.

Tabela 3.1 Povećanje stepena korišćenja dostupnosti zdravstvenoj zaštiti: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
3.1.1 Uvođenje i jačanje uloge „Saradnik u socijalnoj inkluziji	MZ	MRSS, Nacionalni savjet za obrazovanje, međunarodne organizacije	Standardizaci ja zanimanja Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i	II kvartal 2016	Standard je u procesu usvajanja Sistematizacij om

¹⁵ http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_implement_strategies2014_en.pdf

Roma i Egipćana u zdravstvu“ SSIREZ			Egipćana u zdravstvu SSIREZ		Ministarstva zdravlja predviđeno i u sistematizacij u uvršteno mjesto Saradnika
			Obuka SSIREZ	III kvartal 2016	Izveštaj o izvedenoj obuci
			Izbor SSIREZ	IV kvartal 2016	Spisak izabranih medijatora SSIREZ
			Prijem u radni odnos SSIREZ u Podgorici	IV kvartal 2016	Stalno zapošljena 2 medijatora

Cilj 3.2 Preventivne akcije i terenske kampanje

Pored uvođenja Saradnika u oblasti zdravstva, Strategijom se predviđa da se na terenu, dakle u samim romskim i egipćanskim naseljima, jednom godišnje sprovedu kampanje tzv. 'terenskih timova' koje imaju za cilj da *ad hoc* sprovedu određene preventivne mjere, kao i dijagnostika za one pripadnike romske i egipćanske populacije kojima zdravstvena zaštita, usled neriješenog pravnog statusa, i/ili usled nedostatka informisanosti/interesovanja, još uvijek nije dostupna.

Ovaj cilje se ostvaruje primenom dvije ključne mjere:

- **Instrument/mjera 3.2.1:** *Vakcinacija djece*
- **Instrument/mjera 3.2.2:** *Preventivni zdravstveni pregled trudnica*

Instrument/mjera 3.2.1: *Vakcinacija djece*

U okviru ovog instrumenta/mjere organizovaće se i sprovoditi terenske vakcinacije djece u romskim i egipćanskim naseljima.

Instrument/mjera 3.2.2: *Preventivni zdravstveni pregled trudnica*

U okviru ovog instrumenta/mjere organizovaće se i sprovoditi preventivni zdravstveni pregledi trudnica romske i egipćanske populacije.

Tabela 3.2 Preventivne akcije i terenske kampanje: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
3.2.1 Vakcinacija djece	IJZ, DZ	SSIREZ, IJZ, Romski savjet, NVO	Organizovanje i realizovanje terenske vakcinacije romske djece u naseljima	II kvartal 2016	Izvještaj o broju vakcinisane djece
			Organizovanje i realizovanje terenske vakcinacije romske djece u naseljima	II kvartal 2017	Izvještaj o broju vakcinisane djece
			Organizovanje i realizovanje terenske vakcinacije romske djece u naseljima	II kvartal 2018	Izvještaj o broju vakcinisane djece
			Organizovanje i realizovanje terenske vakcinacije romske djece u naseljima	II kvartal 2019	Izvještaj o broju vakcinisane djece
3.2.2 Preventivni zdravstveni pregled trudnica	JZU, DZ	SSIREZ, Romski savjet, NVO	Organizovanje i realizovanje preventivnog zdravstvenog pregleda	III kvartal 2016	Izvještaj o broju pregledanih trudnica sa napomenom o ključnim rizicima po zdravlje trudnica i

					djeteta
			Organizovanje i realizovanje preventivnog zdravstvenog pregleda	III kvartal 2017	Izvještaj o broju pregledanih trudnica sa napomenom o ključnim rizicima po zdravlje trudnica i djeteta
			Organizovanje i realizovanje preventivnog zdravstvenog pregleda	III kvartal 2018	Izvještaj o broju pregledanih trudnica sa napomenom o ključnim rizicima po zdravlje trudnica i djeteta
			Organizovanje i realizovanje preventivnog zdravstvenog pregleda	III kvartal 2019	Izvještaj o broju pregledanih trudnica sa napomenom o ključnim rizicima po zdravlje trudnica i djeteta

Cilj 3.3 Kampanje informisanja i podizanja svijesti

Imajući u vidu da veliki broj pripadnika romske i egipćanske populacije ne razumije i/ili ne prihvata značaj zdravstvene zaštite, kao i činjenice da veliki broj njih nije informisan o onome što im zdravstveni sistem omogućava, Strategijom su predviđene kampanje podizanja svijesti i informisanja koje prevashodno treba da realizuju romske i

egipćanske nevladine organizacije. Posebno se ističe značaj ovog segmenta Strategije, s obzirom na činjenicu da procjena efekata prethodne Strategije (za period 2012-2016), na osnovu rezultata sprovedenog istraživanja, ukazuje da je samo 2% Roma i Egipćana pohađalo edukacije/seminare/radionice koje su tematski posvećenje zdravstvenoj problematici. Svi ciljevi su u nastavku pojedinačno obrazloženi i identifikovane mjere koje je potrebno preduzeti kako bi se ti ciljevi ostvarili.

Ovaj cilj će se ostvarivati primjenom sledećih instrumenata i mjera:

- **Instrument/mjera 3.3.1:** *Kampanja: upoznaj svog Saradnika/SSIREZ*
- **Instrument/mjera 3.3.2:** *Kampanja o značaju reproduktivnog zdravlja, s naglaskom na žene Romkinje i Egipćanke*
- **Instrument/mjera 3.3.3:** *Kampanja: Izaberi svog ljekara*
- **Instrument/mjera 3.3.4:** *Kampanja o infektivnim bolestima, s naglaskom na žene Romkinje i Egipćanke*
- **Instrument/mjera 3.3.5:** *Kampanja o značaju vakcinacije djece*

Instrument/mjera 3.3.1: *Kampanja: upoznaj svog medijatora/SSIREZ*

U okviru ovog instrumenta/mjere organizovaće se i sprovodi kampanja pod nazivom „Upoznaj svog Saradnika“ usmjerena na pripadnike romske i egipćanske populacije.

Instrument/mera 3.3.2: *Kampanja o značaju reproduktivnog zdravlja, s naglaskom na žene Romkinje i Egipćanke*

U okviru ovog instrumenta/mjere organizovaće se i sprovoditi informativne kampanje o značaju reproduktivnog zdravlja.

Instrument/mera 3.3.3: *Kampanja: Izaberi svog ljekara*

U okviru ovog instrumenta/mjere organizovaće se kampanja za odabir izabranog ljekara.

Instrument/mera 3.3.4: *Kampanja o infektivnim bolestima, s naglaskom na žene Romkinje i Egipćanke*

U okviru ovog instrumenta/mjere organizovaće se i sprovoditi informativne kampanje o infektivnim bolestima.

Instrument/mera 3.3.5: *Kampanja o značaju vakcinacije djece*

U okviru ovog instrumenta/mjere organizovaće se i sprovoditi informativne kampanje o važnosti redovnog vakcinisanja djece.

Tabela 3.3 Kampanje informisanja i podizanja svijesti: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
3.3.1 Kampanja: upoznaj svog Saradnika	MZ	SSIREZ, Mediji, Romski savjet, NVO	Priprema kampanje	III kvartal 2016	Pripremljen materijal
			Izvođenje kampanje	I kvartal 2017	Izvještaj o izvedenoj kampanji
3.3.2 Kampanja o značaju reproduktivn og zdravlja, s naglaskom na žene Romkinje i Egipćanke	MZ	SSIREZ, Mediji, Romski savjet, NVO	Priprema kampanje	IV kvartal 2016	Pripremljen materijal
			Izvođenje kampanje	II kvartal 2017	Izvještaj o izvedenoj kampanji
3.3.3 Kampanja: Izaberi svog ljekara	MZ	SSIREZ, Mediji, Romski savjet, NVO	Priprema kampanje	III kvartal 2017	Pripremljen materijal
			Izvođenje kampanje	I kvartal 2018	Izvještaj o izvedenoj kampanji
3.3.4 Kampanja o infektivnim bolestima, s naglaskom na žene Romkinje i Egipćanke	MZ	SSIREZ, Mediji, Romski savjet, NVO	Priprema kampanje	III kvartal 2018	Pripremljen materijal
			Izvođenje kampanje	I kvartal 2019	Izvještaj o izvedenoj kampanji
3.3.5 Kampanja o značaju vakcinacije djece	MZ	SSIREZ, Mediji, Romski savjet, NVO	Priprema kampanje	III kvartal 2019	Pripremljen materijal

VII. ZAPOSŁJAVANJE

1. Analiza stanja

Evropska strategija 2020. postavlja načelni cilj da 75% stanovništva starosne dobi od 20-64. bude zaposleno (u prosjeku, stopa zaposlenosti u EU iznosi 68, 8%)¹⁶.

Politika zapošljavanja u Crnoj Gori definiše se Nacionalnom Strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa, koja je usvojena u decembru 2015. godine, za period 2016-2020. Strategijom se predviđa uključivanje društveno ranjivih grupa na tržište rada, kroz povećanje zapošljivosti i zapošljavanje.

U skladu sa Zakonom o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti nosioci pojedinih poslova zapošljavanja su Zavod za zapošljavanje Crne Gore i Agencija za zapošljavanje, koji obavljaju poslove pod uslovima propisanim tim zakonom.

Nedostatak obrazovanja i obrazovnih mogućnosti kao i diskriminacija i neprihvatanje od strane ne-roma i poslodavaca predstavlja jednu od najvećih prepreka prilikom zapošljavanja romske i egipćanske populacije. Ostale prepreke koje ovu populaciju dovode u nepovoljan položaj prilikom ulaska na tržište rada i zadržavanja zaposlenja, su: nedostatak ličnih isprava (što je preduslov za dobijanje usluga u oblasti zapošljavanja); teška ekonomska i socijalna situacija, zbog koje nijesu u prilici da prihvataju duže programe osposobljavanja i obrazovanja; život u nesigurnim i nestandardizovanim prebivalištim; nedostatak garancija u vidu nekretnina i žiranata za podizanje kredita; slaba informisanost; negativni aspekti sopstvene tradicije; nepostojanje povjerenja u institucije sistema; nedostatak kadrova za edukaciju pripadnika ove populacije; socijalna izolacija i nedostatak socijalnih vještina, itd.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore evidenciju nezaposlenih lica ne vodi po etničkoj pripadnosti, ali je, zbog potreba projekta Dekada za uključenje Roma, izvršena izmjena u aplikaciji, čime je omogućeno pretraživanje evidencije po tom osnovu, pri čemu izjašnjavanje nezaposlenih o etničkoj pripadnosti nije obavezno, već je isključivo dobrovoljno.

Prosječno se, godišnje, na evidenciji Zavoda nalazi oko 1000 lica, koja se deklarišu kao pripadnici romske i egipćanske populacije. Učešće žena je oko 40%. U ukupnoj registrovanoj nezaposlenosti ova populacija učestvuje sa 3 - 4%.

---

¹⁶ COM(2011) 11, Annex 3, Nacrt Izvještaja o zajedničkom zapošljavanju.

Vidjeti i: Istraživanje o radnoj snazi, 2009: stopa zaposlenosti je iznosila 62.5% za žene i 75.8% za muškarce.http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=t2020_10

Ipak, ne postoje precizni podaci o registrovanoj nezaposlenosti ove populacije, s obzirom da propisima o evidencijama u oblasti nezaposlenosti i zapošljavanja nije predviđeno evidentiranje podataka o etničkoj pripadnosti lica koja traže zaposlenje.

Preko 90% registrovanih pripadnika romske i egipćanske populacije čine lica bez zanimanja i stručne spreme koji, po pravilu, duže čekaju na zaposlenje.

Obezbjeđivanje kvalitetnijeg obrazovanja i osposobljavanja za Rome i Egipćane, bile su neke od aktivnih mjera zapošljavanja¹⁷, koje su težile ka podizanju nivoa zapošljivosti ove populacije, a sve u pavcu generisanja potencijala za stvaranje sopstvenih prihoda, što predstavlja početnu osnovu za oslobađanje od siromaštva i obezbjeđivanje punopravnog članstva u društvu. Ono što napore Zavoda za zapošljavanje i njegovih partnera na polju obrazovanja i osposobljavanja ograničava jeste postojanje diskriminacije na tržištu rada, u smislu zapošljavanja Roma i Egipćana, nakon završenih programa obrazovanja i osposobljavanja.

Struktura stručne spreme¹⁸

Godina	Lica bez zanimanja i stručne spreme	II stepen stručne spreme	III stepen stručne spreme	IV stepen stručne spreme sa	V stepen stručne spreme	VII stepen stručne spreme
2012	94% (42,4% žena)	1,08% (54,54% žena)	3,16% (21,87% žena)	1,38% (64,28% žena)	0,09	0,19% (50% žena)
2013	94,38% (42,27% žena)	0,98% (54,54% žena)	3,04% (23,52% žena)	1,42% (60% žena)	0,08%	0,1% (50% žena)
2014	94,75% (42,66% žena)	0,99% (61,53% žena)	2,90% (28,94% žena)	1,22% (56,25% žena)	0,07%	0,07%
2015	95,07% (43,48% žena)	0,91% (64,28% žena)	2,73 % (30,95% žena)	1,23% (57,89% žena)	/	0,06 %

Predstavnici preduzeća smatraju da je ključni problem zapošljavanja nizak nivo obrazovanja pripadnika romske i egipćanske zajednice (82.1 %). Dalje, kao razloge za veliki broj nezaposlenih lica iz romske i egipćanske zajednice navode i to što generalno pripadnici većinske zajednice imaju negativne stavove i predrasude (64.9%) i zato što pripadnici romske i egipćanske zajednice nemaju vještine koje su im potrebne da se zaposle (60,9 %) .

¹⁷ Aktivna politika zapošljavanja

¹⁸ Izvor: Podaci Zavoda za zapošljavanje Crne Gore

Jedan od ključnih razloga situacije socijalne isključenosti i deprivacije romske i egipćanske populacije jeste upravo činjenica da je veliki broj Roma i Egipćana nezaposlen. Dugoročna nezaposlenost je razlog i lošeg materijalnog statusa, ali i kreiranja posebnosti romske i egipćanske kulture življenja koja se ogleda u primjeni različitih 'strategija preživljavanja', a koje direktno negativno utiču i na ostale aspekte njihovog teškog socijalnog položaja.

Podaci istraživanja koje je realizovalo Ministarstvo ukazuju da je 83% Roma i Egipćana nezaposleno. No, važno je reći da se od ovog procenta veliki broj Roma i Egipćana izjašnjava da je u statusu 'nezaposlenog lica koje ne traži posao' (33%). Ovo su uglavnom nezaposlene žene koje su domaćice. Prema tome, efektivno se može reći da je oko 50% Roma i Egipćana u statusu nezaposlenog lica koje traži zaposlenje. Od onih koji su zaposleni, utvrđeno je da u javnom sektoru radi 6% Roma i Egipćana, u privatnom nešto preko 5%, dok je njih 4.3% samozaposleno. Kada je riječ o samom statusu zaposlenosti, 4.5% Roma i Egipćana ima stalni radni odnos, dok je 6.7% zaposleno na određeno vrijeme.

Veći je broj faktora koji su uzrok dugoročne nezaposlenosti i teške zapošljivosti Roma i Egipćana. Na osnovu relevantnih podataka, u ovoj Strategiji su targetirani oni koji se mogu smatrati ključnim.

Prvo, problem je u tome što Romi i Egipćani nemaju dovoljan pristup institucijama sistema koje su nadležne za zapošljavanje, a ovdje se prije svega misli na Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG), iz razloga nedovoljne informisanosti, nedostatka ličnih dokumenata, nemotivisanosti za prijavljivanje u evidenciju nezaposlenih lica. Uslijed toga, pripadnici romske i egipćanske populacije jednostavno ne koriste usluge i programe koje ova institucija nudi. Prema tome, jedan od prvih ciljeva Strategije je povećanje dostupnosti usluga službi za zapošljavanje romskoj i egipćanskoj populaciji.

Drugi problem otežane zapošljivosti romske i egipćanske populacije jeste nizak nivo obrazovanja i nepostojanje dovoljne stručnosti za obavljanje poslova. Istraživanje iz 2015. godine (CEDEM) ukazuje da preko 82% poslodavaca smatra da je nedostatak obrazovanja Roma i Egipćana ključni faktor njihove nezaposlenosti, uz preko 60% poslodavaca koji smatraju da je razlog nedostatak stručnih vještina. Konsekventno, od svih Upitnikom predloženih mjera koje je potrebno preduzeti u cilju većeg stepena zapošljavanja Roma i Egipćana, najfrekventniji je stav poslodavaca (38.4%) da Romima i Egipćanima treba obezbijediti dodatnu stručnu obuku, kako bi oni imali potrebne vještine za obavljanje konkretnih poslova. Dalje, gotovo 55% poslodavaca tvrdi da nije u stanju da zaposli pripadnike romske i egipćanske populacije zato što bi morao da ih dodatno obučava za posao. Prema tome, nema sumnje da jedan od ključnih ciljeva Strategije mora biti usmjeren na podizanje kapaciteta pripadnika romske i egipćanske populacije u pravcu njihovog stručnog osposobljavanja.

Treće, u cilju pospješivanja socijalne inkluzije Roma i Egipćana, neophodno je konstantno povećavati kapacitete institucija za rad sa ovom kategorijom teže zapošljivih

lica. U tom smislu, potrebno je predvidjeti mjere koje će ojačati institucije sistema da pokažu posebnu senzibilnost kada je u pitanju rad sa Romima i Egipćanima. Strategijom se predviđaju relevantni ciljevi, kao i instrumenti/mjere za postizanje istih.

2. Ciljevi i mjere predviđene Strategijom

Strategijom u oblasti zapošljavanja predviđeno je postizanje sledećih ciljeva:

- Cilj 4.1 Porast učešća Roma i Egipćana u mjerama APZ
- Cilj 4.2 Povećanje stepena stručne osposobljenosti pripadnika Roma i Egipćana
- Cilj 4.3 Direktne mjere usmjerene na zapošljavanje pripadnika Roma i Egipćana
- Cilj 4.4 Jačanje kapaciteta institucija sistema

Navedeni ciljevi ostvariće se primjenom instrumenata i mjera koji su detaljno navedeni u tekstu koji slijedi.

Cilj 4.1 Porast učešća Roma i Egipćana u mjerama APZ

Prvi cilj ovog dijela Strategije jeste povećanje dostupnosti usluga koje pruža Zavod za zapošljavanje. Strategijom su dizajnirane mjere posredstvom kojih se povećava participacija pripadnika romske i egipćanske etničke zajednice u programima Zavoda za zapošljavanje. Ključna mjera koja je predviđena jeste uvođenje u sistem saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti zapošljavanja. Ova mjera je klasifikovana u okviru prvog cilja, ali se mora imati u vidu da uvođenje saradnika u ovoj oblasti jeste zapravo u funkciji ostvarivanja svih ciljeva koji su identifikovani.

Ovaj cilj biće ostvaren primjenom dva ključna instrumenta/mjere:

- **Instrument/mjera 4.1.1:** *Motivacija Roma i Egipćana za aktivno traženje zaposlenja i uključivanje u programe aktivne politike zapošljavanja*
- **Instrument/mjera 4.1.2:** *Uvođenje zanimanja »Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti zapošljavanja«*

Instrument/mjera 4.1.1: *Motivacija Roma i Egipćana za aktivno traženje zaposlenja i uključivanje u programe aktivne politike zapošljavanja*

U okviru ove mjere podrazumijevaju se aktivnosti koje se odnose na povećanje dostupnosti usluga koje pruža Zavod za zapošljavanje. Strategijom su definisane mjere koje doprinose povećavanju participacije pripadnika romske i egipćanske

zajednice u programima Zavoda za zapošljavanje. To su, prije svega, individualno informisanje novoprijavljenih lica na Zavodu, a zatim i grupno informisanje. Individualno savjetovanje kao jedna od ključnih mjera je, takođe, identifikovano u Strategiji. Nakon individualnog savjetovanja, u okviru ove mjere, definisaće se i izraditi individualni plan zapošljavanja. Konačno, ove mjere doprinijeće većoj motivaciji pripadnika Roma i Egipćana za aktivno traženje zaposlenja i uključivanje u programe APZ.

Instrument/mjera 4.1.2: Uvođenje zanimanja »Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti zapošljavanja«

U okviru ovog instrumenta podrazumijevaju se aktivnosti koje se odnose na uvođenje zanimanja »Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti zapošljavanja« kroz nekoliko koraka. Najprije će se izvršiti standardizacija pomenutog zanimanja, koja je već u proceduri usvajanja. Nakon standardizovanja zanimanja izvršiće se obuka za potencijalne kandidate, kroz realizaciju pilot projekta, a nakon toga, po unaprijed određenoj proceduri, izvršiće se izbor kandidata. U okviru ove mjere, osim standardizovanja zanimanja, testiraće se uloga saradnika u oblasti zapošljavanja u praksi, kroz realizaciju pilot projekta.

Tabela 4.1 Porast učešća Roma i Egipćana u mjerama APZ: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
4.1.1 Motivacija Roma i Egipćana za aktivno traženje zaposlenja i uključivanje u programe aktivne politike zapošljavanja	ZZZCG	ZZZCG	Individualno informisanje novoprijavljen ih lica	Kontinuirano	Broj lica koja su informisana
			Grupno informisanje novoprijavljen ih lica	Kontinuirano	Broj lica koja su grupno informisana
			Individualno savjetovanje	Kontinuirano	Broj Roma i Egipćana koji je koristio usluge savjetovanja
			Definisanje i izrada individualnog plana zapošljavanja	Kontinuirano	Broj individualnih planova koji je urađen

4.1.2 Uvođenje zanimanja »Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti zapošljavanja «	ZZZCG	Nacionalni savjet za obrazovanje, NVO, Romski savjet, CSO, MRSS, MP	Standardizacija zanimanja	III kvartal 2016	Usvojen standard zanimanja
			Uvođenje Saradnika kroz realizaciju pilot projekta	III kvartal 2017	Pilot projekat realizovan

Cilj 4.2 Povećanje stepena stručne osposobljenosti Roma i Egipćana

Kao što smo u analizi stanja akcentirali, jedan od ključnih problema teške zapošljivosti Roma i Egipćana jeste nedostatak obrazovanja, stručnog znanja i vještina. Stoga, jedan set mjera opredijeljen je isključivo u cilju podizanja kapaciteta pripadnika romske i egipćanske populacije. Ostvarivanje ovog cilja predviđeno je primjenom jedne suštinski važne mjere/instrumenta.

Instrument/mjera 4.2.1: Stručno obrazovanje i osposobljavanje odraslih

U okviru ovog instrumenta su aktivnosti usmjerene ka podizanju stepena kvalifikovanosti Roma i Egipćana za tržište rada. S tim u vezi, Strategijom se definišu aktivnosti sticanja kvalifikacija za prvo zanimanje, zatim, inoviranje znanja u okviru istog zanimanja i nivoa obrazovanja. Sljedeća bitna aktivnost je prekvalifikacija i sticanje ključnih vještina za koje poslodavci smatraju da su veoma važne prilikom traženja zaposlenja pripadnika romske i egipćanske populacije.

Tabela 4.2 Povećanje stepena stručne osposobljenosti Roma i Egipćana: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
4.2.1 Stručno obrazovanje i osposobljava	ZZZCG	Organizatori obrazovanja odraslih, Romski	Sticanje kvalifikacija za prvo zanimanje	Kontinuirano U skladu sa godišnjim programom	Broj stečenih kvalifikacija i broj učesnika programa

nje odraslih		savjet, NVO	Inoviranje znanja u okviru istog zanimanja i nivoa obrazovanja	rada ZZZCG	Broj lica koji je uključen u program
			Prekvalifikacija		Broj prekvalifikov anih lica
			Sticanje ključnih vještina		Broj lica koji je stekao ključne vještine

Cilj 4.3 Direktne mjere usmjerene na zapošljavanje pripadnika Roma i Egipćana

Usled posebno teške zapošljivosti Roma i Egipćana, Strategijom se predviđa set mjera koje su direktno usmjerene na zapošljavanje. Cilj ovih mjera jeste da se kumulativno poveća broj pripadnika romske i egipćanske zajednice u samom radnom procesu.

Ovaj cilj će biti ostvaren primjenom sledećih instrumenata/mjera:

- **Instrument/mjera 4.3.1:** *Uključivanje Roma i Egipćana u programe javnih radova*
- **Instrument/mjera 4.3.2:** *Stimulisanje zapošljavanja na sezonskim poslovima putem subvencioniranja zarade ili/i korišćenja poreskih olakšica*
- **Instrument/mjera 4.3.3:** *Program osposobljavanja za rad kod poslodavca*
- **Instrument/mjera 4.3.4:** *Programi samozapošljavanja*

Instrument/mjera 4.3.1: *Uključivanje Roma i Egipćana u programe javnih radova*

Ovom mjerom definisane su aktivnosti koje se odnose na povećanje broja Roma i Egipćana uključenih u programe javnih radova Zavoda za zapošljavanje. Stoga, Zavod će najprije raspisati javni konkurs za izbor izvođača javnog rada. Odluku o izboru izvođača će donjeti Upravni odbor Zavoda za zapošljavanje. Nakon selekcije izvođača Zavod će potpisati ugovor sa njim i drugim pravnim licima u javnom radu i izabrati učesnike javnog rada. Zatim. Konačno, u okviru ove mjere pripadnici romske i egipćanske zajednice će biti angažovani u programima javnih radova Zavoda za zapošljavanje.

Instrument/mjera 4.3.2: *Stimulisanje zapošljavanja na sezonskim poslovima putem subvencioniranja zarade ili/i korišćenja poreskih olakšica*

U okviru ovog instrumenta su aktivnosti u cilju povećanja zapošljavanja na sezonskim poslovima, uz pružanje mogućnosti poslodavcima da koriste subvencije koje su im na raspolaganju¹⁹. Zavod za zapošljavanje će izvršiti izbor lica koja će se zapošljavati. Rezultat realizacije ovih mjera je da će pripadnici romske i egipćanske zajednice biti u većem broju angažovani na sezonskim poslovima.

Instrument/mjera 4.3.3: *Program osposobljavanja za rad kod poslodavca*

U okviru ovog instrumenta definisan je set mjera koje će povećati broj zaposlenih Roma i Egipćana. Obzirom da sva istraživanja, koja su navedena u dijelu analize stanja za ovu oblast, ukazuju da poslodavci preporučuju dodatnu stručnu obuku, ova mjera predviđa organizovanje obuke na radnom mjestu u najkraćem trajanju od jednog mjeseca, a zatim zapošljavanje, u najkraćem trajanju od tri mjeseca. Kako bi ova mjera bila uspješnija i djelotvornija, poslodavci koji zaposle pripadnika romske i egipćanske populacije imaju subvenciju do 50% bruto zarade zaposlenog, u periodu ne dužem od 12 mjeseci.

Instrument/mjera 4.3.4: *Programi samozapošljavanja*

U okviru ovog instrumenta podrazumijevaju se aktivnosti u cilju donošenja podzakonskih akata koji regulišu pitanje formiranja posebno kreirane kreditne linije za finansiranje samozapošljavanja Roma i Egipćana. Stoga, najprije je potrebno donijeti adekvatan podzakonski akt koji će kasnije omogućiti izradu kreditne linije za finansiranje samozapošljavanja pripadnika romske i egipćanske zajednice.

Tabela 4.3 Direktna mjera usmjerena na zapošljavanje pripadnika Roma i Egipćana: pregled instrumenata i mjera

Instrument / Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
4.3.1 Uključivanje Roma i	ZZZCG	Poslodavci, Lokalne samouprave,	ZZZCG raspisuje javni konkurs za izbor izvođača	Kontinuirano U skladu sa godišnjim	Izveštaj o raspisanom javnom

¹⁹ Uredbom Vlade je definisano da poslodavci koji zaposle pripadnika romske i egipćanske populacije ne plaćaju doprinose za obavezno socijalno osiguranje na zarade, za penzijsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i doprinose na osiguranje od nezaposlenosti i Fond rada kao i porez na dohodak fizičkih lica.

Egipćana u programe javnih radova		NVO, Romski savjet	javnog rada	programom rada ZZZCG	konkursu
			Odluka o izboru (UO ZZZCG)		Donešena odluka
			Potpisivanje ugovora ZZZCG- izvođač javnog rada i druga pravna lica u javnom radu		Potpisani ugovori
			Izbor učesnika javnog rada (ZZZCG)		Spisak i broj učesnika
4.3.2 Stimulisanje zapošljavanj a na sezonskim poslovima putem subvencionir anja zarade ili/i korišćenja poreskih olakšica	ZZZCG	Poslodavci, NVO, Romski savjet, PU	Priprema lica koja se zapošljavaju	Kontinuirano U skladu sa godišnjim programom rada ZZZCG	Broj zaposlenih lica
			Realizacija programa stimulisanja zapošljavanja na sezonskim poslovima		Broj subvencija
4.3.3 Program osposobljava nja za rad kod poslodavca	ZZZCG	Poslodavci, Organizatori obrazovanja odraslih (kao podizvođači programa osposobljavan ja)	Osposobljavanje u cilju sticanja znanja i vještina za rad kod poslodavca u najkraćem trajanju od jednog mjeseca	Kontinuirano U skladu sa godišnjim programom rada ZZZCG	Broj učesnika programa
			Zapošljavanje u najkraćem trajanju od tri mjeseca		Broj zaposlenih lica trajanje radnog odnosa
			Subvencija do 50% ukupnih izdataka za zaradu zaposlenog u		

			periodu dužem od 12 mjeseci		
4.3.4 Programi samozapošljavanja	Vlada IRF ZZZCG	NVO, Romski savjet	Donošenje podzakonskih akata	2016-2020	Usvojena legislativa
			Kreiranje kreditne linije za finansiranje samozapošljavanja	2016-2020	Broj odobrenih kredita

Cilj 4.4 Jačanje kapaciteta institucija sistema

U cilju efikasnijeg uključivanja Roma i Egipćana u programe institucija sistema, potrebno je da se zaposleni u institucijama dodatno senzibiliziraju i stiču dodatne vještine za rad sa Romima i Egipćanima. Time se pospješuje proces socijalne inkluzije Roma i Egipćana i povećavaju se ukupni kapaciteti institucija. Strategijom se predviđa jedan ključni instrument/mjera za ostvarivanje ovog cilja.

Instrument/mjera 4.4.1: *Obuka za radnike Zavoda za zapošljavanje i centra za socijalni rad*

Jačanjem saradnje Zavoda za zapošljavanje Crne Gore i centara za socijalni rad (CSR) i kroz realizaciju zajedničkih obuka, postoji prostor za unapređenje profesionalnih znanja i vještina stručnih radnika u centrima i lokalnim biroima rada, kada je u pitanju uključivanje teže zapošljivih lica na tržište rada, uključujući Rome i Egipćane. Navedeni cilj ostvariće se primjenom instrumenata i mjera koje se odnose na organizovanje obuke za zaposlene u Zavodu za zapošljavanje i centrima za socijalni rad. Navedeno će se realizovati na način što će se prvo uraditi detaljan plan obuke. Nakon toga će se napraviti lista učesnika za pohađanje obuke. Konačno, realizacija obuke za zaposlene u ZZZCG i CSR doprinjeće njihovoj većoj senzibilizaciji za rad sa pripadnicima romske i egipćanske zajednice. Ovim aktivnostima istovremeno se unapređuje socijalna inkluzija Roma i Egipćana.

Tabela 4.4 Jačanje kapaciteta institucija sistema: pregled instrumenata i mera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
4.4.1 Obuka za radnike ZZZCG i CSR	MRSS, CSR, ZZZCG	Izvođači obuke	Plan obuke	kontinuirano	Izvještaj o realizovanim obukama
			Lista učesnika		Broj učesnika obuka
			Realizacija obuke		

VIII. PRAVNI STATUS

1. Analiza stanja

Poseban segment Strategije o inkluziji Roma i Egipćana posvijećen je rješavanju problema pravnog statusa. Unaprjeđenja koja se moraju ostvariti u ovom pogledu jesu od posebnog značaja. Na osnovu realizacije Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016. godine u cilju regulisanja statusa stranca sa odobrenim stalnim ili privremenim boravkom u Crnoj Gori, Vlada Crne Gore, kroz resorna ministarstva i institucije, a uz pomoć međunarodnih organizacija je postigla vidljive i mjerljive rezultate. Kada je u pitanju domicilna romska i egipćanska populacija, u regulisanju crnogorskog državljanstva su postignuti mjerljivi rezultati kroz institucije sistema i u saradnji sa nevladinim sektorom i međunarodnim organizacijama.

Pravni status je osnova za ostvarivanje ostalih prava raseljenih i interno raseljenih lica (R/IRL) i neophodan je za njihovu integraciju. Posjedovanje identifikacionih dokumenata predstavlja osnovni preduslov za uključivanje u sve tokove društvenog života romske i egipćanske populacije. Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore je omogućilo podnošenje zahtjeva za regulisanje pravnog statusa raseljenim i interno raseljenim licima koja borave u Crnoj Gori samo na osnovu legitimacije raseljenog ili interno raseljenog lica. Ovom odlukom omogućilo se svim registrovanim raseljenim i interno raseljenim licima da podnesu zahtjeve do kraja 2014. godine i time uđu u postupak za dobijanje statusa stranca. Ukoliko ova lica naknadno pribave i podnesu ličnu kartu države porijekla ona će, u skladu sa *Zakonom o strancima*²⁰ dobiti privremeni boravak do tri godine. Ukoliko pak pribave putnu ispravu države porijekla oni će ostvariti pravo – pravni status stranca sa stalnim nastanjenjem u Crnoj Gori. Na ovaj način otvara se značajna mogućnost raseljenim i interno raseljenim licima da regulišu vlastiti pravni status u Crnoj Gori.

²⁰ („Službeni list Crne Gore“, br. 56/2014 i 28/2015)

Pozitivan primjer posvećenosti, brige i nastojanja Vlade Crne Gore, da sva lica, uključujući i djecu regulišu pravni status, je javni poziv licima koja borave u Crnoj Gori, a nemaju pristup državljanstvu niti jedne države ili ne mogu da dokažu da ga imaju, da se jave najbližoj jedinici MUP-a, radi davanja podataka, a koji je trajao od 22. septembra do 22. novembra 2014.godine. Ministarstvo unutrašnjih poslova, kao nosilac primarne nadležnosti i UNHCR kao partner u realizaciji, su pripremili Upitnik za lica koja su se odazvala na javni poziv, koji je potvrdio da postoji određeni broj lica koja žive u Crnoj Gori, a nemaju državljanstvo. Preliminarnom analizom podataka, koja su ova lica dala tokom javnog poziva, moglo se zaključiti da najveći broj ima zakonske mogućnosti da zatraži državljanstvo neke druge države odmah nakon upisa u matični registar rođenih ili kroz program besplatne pravne pomoći za ona lica koja su već upisana u matični registar rođenih. Osim toga, ne postoji posebni zakon koji propisuje postupak, kojim bi se nekom licu dodijelio status lica bez državljanstva.

Kako bi se riješili ovi i slični problemi, Vlada Crne Gore i Vlada Republike Kosova potpisale su 2011. godine Sporazum o naknadnom upisu interno raseljenih lica sa Kosova koja borave u Crnoj Gori u osnovne registre (rođenih, vjenčanih i umrlih) i registar državljana Republike Kosova.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore rješava zahtjeve za sticanje državljanstva u skladu sa *Zakonom o opštem upravnom postupku*²¹ i *Zakonom o crnogorskom državljanstvu*²², koji propisuju postupke za pravilno i potpuno utvrđivanje svih činjenica koje su od značaja za zakonito postupanje u konkretnoj upravnoj stvari.

U skladu sa obavezama Crne Gore, kao potpisnice vodećih međunarodnih i regionalnih dokumenata iz oblasti apatridije. Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore i UNHCR će nastaviti saradnju i u svakom konkretnom slučaju pružiti pomoć kako bi se u što kraćem roku sprovele sve neophodne procedure i stvorili uslovi za donošenje odluke po pojedinačnim zahtjevima uz procjenu potrebe donošenja propisa kojima će se urediti poseban postupak za dodjeljivanje statusa lica bez državljanstva.

*Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku*²³ koji je usvojen na sjednici Skupštine Crne Gore 2015. godine, počeo je sa primjenom. Ovim Zakonom propisan je postupak utvrđivanja vremena i mjesta rođenja u cilju regulisanja statusa lica koja nijesu upisana u matični registar i lica rođenih van zdravstvenih ustanova. Predviđeno je da se taj postupak pokreće prijedlogom lica koje nije upisano u matični registar rođenih ili prijedlogom bilo kog lica koje ima neposredan pravni interes, odnosno organa starateljstva. U cilju lakšeg ostvarivanja prava predviđeno je da je mjesno nadležan svaki stvarno nadležni sud. Takođe, odredbama je predviđeno da prvostepeni sud dostavlja pravosnažno rješenje o vremenu i mjestu rođenja organu

---

²¹("Sl. list RCG", br. 60/03 od 28.10.2003, 73/10 od 10.12.2010, 32/11 od 01.07.2011)

²² („Službeni list Crne Gore“, br. 13/2008, 40/2010, 28/2011, 46/2011 i 20/2014)

²³ („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 027/06 od 27.04.2006, Službeni list Crne Gore“ br.073/10 od 10.12.2010, 020/15 od 24.04.2015)

nadležnom za vođenje matičnog registra rođenih u roku od osam dana od dana pravosnažnosti, radi upisa činjenice rođenja u matični registar rođenih i propisano je da je predlagač oslobođen plaćanja taksi i drugih troškova postupka.

Shodno odredbama *Zakona o matičnim registrima*²⁴ postupak za upis (do 30. dana), odnosno naknadni upis (nakon isteka roka od 30 dana) za djecu rođenu u zdravstvenim ustanovama će se pokretati pred područnim jedinicama i filijalama Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore.

Memorandum o saradnji između Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva rada i socijalnog staranja i Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR) potpisan je u Podgorici 2014. godine, i sadrži set mjera i aktivnosti koje treba preduzeti u cilju konačnog rješavanja pravnog statusa raseljenih (RL) i interno raseljenih lica (IRL) u Crnoj Gori. Memorandum obavezuje MUP, MRSS i UNHCR da, u cilju konačnog rješavanja pravnog statusa raseljenih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori, zajednički koordiniraju i sprovode operativne mjere i aktivnosti.

Radi praćenja realizacije mjera i aktivnosti iz člana 1. Memoranduma formiran je Operativni tim u koji su strane potpisnice delegirale svoje predstavnike. Osnovne odrednice organizacije rada Operativnog tima su dalja implementacija Strategije za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica sa posebnim osvrtom na Kamp Konik.

Operativni tim intenzivno radi na pomoći i podršci raseljenim i interno raseljenim licima u Crnoj Gori u pravcu pribavljanja sve neophodne nedostajuće dokumentacije za traženje i dobijanje pravnog statusa stranca bilo sa stalnim ili privremenim boravkom u Crnoj Gori. Operativni tim inicira i koordinira glavne aktivnosti na terenu kao i razmjenu i ažuriranje podataka o raseljenim i interno raseljenim licima na relaciji Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore – Ministarstvo unutrašnjih poslova Kosovo - UNHCR– Uprava za zbrinjavanje izbjeglica – NVO “Pravni centar”.

Kombinovani mobilni biometrijski timovi Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, Ministarstva unutrašnjih poslova-Agencije za civilnu registraciju Kosova, UNHCR i NVO “Pravni centar” su intenzivno pružali pravnu i praktičnu pomoć (intervjuisanje, biometrija i izdavanje urađenih personalnih dokumenata) interno raseljenim s Kosova, koja od kraja 90-tih godina borave u Crnoj Gori.

S obzirom da je ostalo još 600-650 lica kojima treba pomoći sa dokumentima dogovoreno je da se u 2016. godini organizuju četiri posjete mobilnih timova MUP-a Kosova izbjegličkim kampovima i smještajima u Crnoj Gori.

---

²⁴ ("Službeni list Crne Gore", broj 47/2008,41/2010 i 40/2011).

Strategijom je utvrđeno da treba i dalje podržati aktivizam Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, Ministarstva unutrašnjih poslova-Agencije za civilnu registraciju Kosova, OEBS, UNHCR i NVO "Pravni centar", koji su aktivno uključeni u proces rješavanja pravnog statusa Roma i Egipćana (IRL) u Crnoj Gori.

2. Ciljevi i mjere predviđene Strategijom

Kada je riječ o pravnom statusu Strategijom predviđamo ostvarivanje tri ključna cilja:

- Cilj 5.1 Povećanje stepena upisa u matični registar rođenih
- Cilj 5.2 Nastavak rješavanja zahtjeva IRL i domicilnog stanovništva romske i egipćanske populacije za dobijanje statusa u Crnoj Gori
- Cilj 5.3 Pomoć u dobijanju ličnih dokumenata

Sve ciljeve smo pojedinačno obrazložili i identifikovali mjere koje je potrebno preduzeti kako bi se ti ciljevi ostvarili.

Cilj 5.1 Povećanje stepena upisa u matični registar rođenih

Upis u matični registar rođenih, kao što je navedeno, je jedan od aspekata Strategije za koji smo dizajnirali posebne mjere. Iako ovaj problem nije izražen kao u prethodnom periodu, tačnije, iako je u prethodne četiri godine napravljen značajan napredak, i dalje po isticanjima nevladinog sektora i rezultatima nekih istraživanja postoji određen broj djece koja pripadaju romskoj i egipćanskoj populaciji, a koja nijesu upisana u matični registar rođenih. Procedura upisa je relativno jednostavna i ne postoje institucionalni i zakonodavni problemi u ovom pogledu. Roditelji naime, moraju poći kod nadležnih službi da upišu djecu u matični registar rođenih u periodu od 30 dana po rođenju, ukoliko su djeca rođena u zdravstvenoj ustanovi. Ako to ne učine u datom roku onda se pokreće procedura naknadnog upisa u matični registar rođenih za djecu rođenu u zdravstvenoj ustanovi, a nakon isteka roka od 30. dana od dana rođenja. Stoga smo instrumente i mjere osmislili na način da pospješimo efikasnost ove procedure.

Ovaj cilj će se ostvariti primjenom sljedećih instrumenata/mjera:

- **Instrument/mjera 5.1.1:** *Pružanje pomoći roditeljima za upis djece nakon rođenja*
- **Instrument/mjera 5.1.2:** *Identifikacija djece koja nijesu upisana u matični registar rođenih*
- **Instrument/mjera 5.1.3:** *Kampanje informisanja roditelja*

Instrument/mjera 5.1.1: Pružanje pomoći roditeljima za upis djece nakon rođenja

U okviru ovog instrumenta/mjere pružiće se pomoć roditeljima da odmah nakon rođenja upisuju djecu u matični registar rođenih.

Instrument/mjera 5.1.2: Identifikacija djece koja nijesu upisana u matični registar rođenih

U okviru ovog instrumenta, odnosno mjere izvršiće se identifikacija djece koja nijesu upisana u matični registar rođenih kako bi se isti izvršio naknadno.

Instrument/mjera 5.1.3: *Kampanje informisanja roditelja*

U okviru ovog instrumenta/mjere izvršiće se priprema i realizacija kampanja usmjerenih na informisanje roditelja o naknadnom upisu u matični registar rođenih. Glavna aktivnost tokom ovih informativnih kampanja, o upisu Roma i Egipćana u matične registre rođenih, biće da se romske i egipćanske zajednice informišu o važnosti prijavljivanja odnosno upisa novorođene djece u registar rođenih, upoznaju sa procedurama za upis u matične registre rođenih. Očekivani rezultati koji se očekuju od kampanje biće veći nivo svijesti Roma i Egipćana o važnosti upisa u matične registre, čime će se povećati broj upisane romske i egipćanske djece. Na taj način omogućit će im se bolji pristup pravima. Predviđeno je da se ova aktivnost realizuje jednom godišnje.

Tabela 5.1 Povećanje stepena upisa u matični registar rođenih: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
5.1.1 Pružanje pomoći roditeljima za upis djece nakon rođenja	NVO	MLJMP, Međunarodn e organizacije, Saradnik, Romski savjet	Upućivati roditelje direktno na upis djece nakon odlaska iz bolnice	Kontinuirano	Izveštaj o praćenju roditelja nakon izlaska iz bolnice
5.1.2 Identifikacija djece koja nijesu upisana u matični registar rođenih	NVO	MLJMP, Međunarodn e organizacije, Saradnik, Romski savjet	Identifikacija djece koja nijesu upisana	Kontinuirano	Izveštaj sa terena od strane NVO i medijatora

5.1.3 Kampanje informisanja roditelja	NVO	MLJMP, MUP Međunarodn e organizacije, Saradnik, Romski savjet, Crveni Krst	Kreiranje i realizacija kampanja	Kontinuirano Jednom godišnje	Izvještaj o realizovanim kampanjama
--	-----	--	--	------------------------------------	---

Cilj 5.2 Nastavak rješavanja zahtjeva IRL i domicilnog stanovništva romske i egipćanske populacije za dobijanje statusa u Crnoj Gori

Rješavanje pravnog statusa IRL posebno je složen problem koji zahtijeva značajne finansijske izdatke. Najprije, analizom je utvrđeno da su mobilni timovi kao instrument veoma efikasni u ovom pogledu. Ovaj instrument je moguć zahvaljujući značajnoj finansijskoj podršci koju pruža UNHCR i OSCE Misijska u Crnoj Gori. U praksi, mobilni timovi dolaze iz matične zemlje IRL i obavljaju sve potrebne radnje kako bi se obezbijedila neophodna dokumentacija za IRL. Naravno, za uspješno izvođenje ovih akcija potrebno je da se obave pripremne aktivnosti na terenu prije nego mobilni timovi dođu, a to podrazumijeva identifikaciju i organizaciju lica koja prolaze kroz procedure rada mobilnih timova. Takođe, osmišljeno je kao posebna mjera rad na terenu NVO timova, koji će aktivno u samoj romskoj i egipćanskoj zajednici vršiti aktivnosti kako bi se Romima i Egipćanima obezbijedili dokumenti bez odlaska u nadležne službe. Konačno, u okviru mjera/instrumenata u ovom segmentu, potrebno je i kontinuirano imati kampanje informisanja IRL o načinima i mogućnostima rješavanja njihovog pravnog statusa.

Ovaj cilj biće ostvaren primjenom sljedećih instrumenata i mjera:

- **Instrument/mjera 5.2.1:** *Mobilni timovi*
- **Instrument/mjera 5.2.2:** *Nabavka dokumenata od strane NVO*
- **Instrument/mjera 5.2.3:** *Nastavak informisanja IRL o mogućnostima rješavanja statusa*

Instrument/mjera 5.2.1: Mobilni timovi

U okviru ovog instrumenta/mjere izvršiće se identifikacija i organizacija lica koja prolaze kroz procedure rada mobilnih timova, nakon čega će se organizovati dolazak mobilnih timova za koje su predviđene četiri radne posjete u toku 2016. godine.

Instrument/mjera 5.2.2: Nabavka dokumenata od strane NVO

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđene su terenske aktivnosti koje će sprovoditi organizacije civilnog sektora u procesu prikupljanja podataka o licima romske i egipćanske populacije koja nemaju riješen status u Crnoj Gori, a koje će se vršiti u toku 2016.godine. Nosilac ovih aktivnosti su NVO, dok su partneri u njihovoj realizaciji Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Međunarodne organizacije i Saradnici u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana.

Instrument/mjera 5.2.3: Nastavak informisanja IRL o mogućnostima rješavanja statusa

U okviru ovog instrumenta/mjere će se izvršiti pružanje potrebnih informacija licima romske i egipćanske populacije o mogućnosti rješavanja statusa u Crnoj Gori. Predviđeno je da se ova aktivnost obavlja kontinuirano.

Tabela 5.2 Nastavak rješavanja zahtjeva IRL i domicilnog stanovništva romske i egipćanske populacije za dobijanje statusa u Crnoj Gori: pregled instrumenata i mjera

Instrument / Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
5.2.1 Mobilni timovi	MUP	MUP-Agencija za civilnu registraciju Kosova , Romski savjet, Međunarodne organizacije, NVO	Pripremne aktivnosti (prikupljanje informacija o licima) i zakazivanje intervjua sa mobilnim timovima	2016 2017	Broj lica koji je identifikovan i pripremljen za dolazak mobilnih timova
			Četiri dolaska mobilnih timova	2016	Broj lica koji je u proceduri 'obrađen'
5.2.2 Nabavka dokumenata od strane NVO	NVO	MLJMP, Romski savjet, Međunarodne organizacije, Saradnici	Terenske aktivnosti NVO u procesu prikupljanja podataka o licima	2016	Broj lica koji je pribavio dokumente
5.2.3 Nastavak	NVO	MLJMP, UZZI, CSR,	Pružanje potrebnih informacija	Kontinuirano	Izvještaj o realizovanim kampanjama

informisanja IRL o mogućnosti ma rješavanja statusa		LS, Međunarodne organizacije, Saradnici			
---	--	---	--	--	--

Cilj 5.3 Pomoć u dobijanju ličnih dokumenata

Analizom stanja utvrđeno je da u velikom broju slučajeva pripadnicima romske i egipćanske zajednice treba obezbijediti direktnu pomoć kada je riječ o dobijanju ličnih dokumenata. Problemi u ovom pogledu imaju dva suštinska aspekta za koja su kreirane posebne mjere/instrumenti. Prvo, to je problem neinformisanosti i mobilizacije Roma i Egipćana u pogledu pribavljanja dokumentacije. Drugo, to je razmatranje mogućnosti da se obezbijedi finansijska pomoć potrebna za izdavanje dokumenata. Ova finansijska sredstva su usljed teškog materijalnog položaja Roma i Egipćana značajna za njihov standard. Prema tome, u tabeli prilažemo dva ključna instrumenta za rješavanje ovih problema.

Ovaj cilj će se ostvarivati primjenom dva ključna instrumenta/mjere:

- **Instrument/mjera 5.3.1:** *Aktivnosti NVO sektora u informisanju, motivaciji i mobilizaciji pripadnika romske i egipćanske populacije da rješavaju probleme državljanstva i pribavljanja dokumentacije*
- **Instrument/mjera 5.3.2:** *Razmatranje mogućnosti finansiranja postupka i obezbjeđenja dokumentacije za dobijanje ličnih dokumenata.*

Instrument/mjera 5.3.1: *Aktivnosti NVO sektora u informisanju, motivaciji i mobilizaciji pripadnika romske i egipćanske populacije da rješavaju probleme državljanstva i pribavljanja dokumentacije*

U okviru ovog instrumenta/mjere vršiće se direktna komunikacija i motivacija Roma i Egipćana na terenu da rješavaju probleme državljanstva i pribavljanja dokumentacije. Ova aktivnost će se obavljati kontinuirano.

Instrument/mjera 5.3.2: *Razmatranje mogućnosti finansiranja postupka i obezbjeđenja dokumentacije za dobijanje ličnih dokumenata.*

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđena je analiza mogućnosti rješavanja problema finansiranja postupka i obezbjeđenja dokumentacije za dobijanje ličnih dokumenata pripadnika romske i egipćanske populacije koji još uvijek nijesu riješili pravni status.

Tabela 5.3 Pomoć u dobijanju ličnih dokumenata: pregled mjera i instrumenata

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
5.3.1 Aktivnosti NVO sektora u informisanju, motivaciji i mobilizaciji pripadnika romske i egipćanske populacije da rješavaju probleme državljanstva i pribavljanja dokumentacije	NVO	MLJPM, Međunarodne organizacije	Direktna komunikacija i motivacija Roma i Egipćana na terenu	Kontinuirano	Izveštaj o terenskim aktivnostima informisanja i motivisanja
5.3.2 Razmatranje mogućnosti finansiranja postupka i obezbjedenja dokumentacije za dobijanje ličnih dokumenata	MLJMP	Međunarodne organizacije	Analiza mogućnosti rješavanja probema finansiranja	2016.	Prijedlog plana za rješavanje problema finansiranja prikupljanja ličnih dokumenata

IX. SOCIJALNI STATUS I PORODIČNA ZAŠTITA

1. ANALIZA STANJA

U okviru ovog dijela Strategije obrađuje se čitav set pitanja koja pokrivaju različite aspekte socijalne problematike. Metodički, iako postoje određene razilke između ovih aspekata, smatramo da se svi ovi segmenti ipak obuhvate u okviru ove cjeline. Najprije, kada je riječ o materijalnom statusu, oko 12% romskih i egipćanskih domaćinstava nema nikakvih prihoda, a prosječni prihodi po domaćinstvu jesu između 150,00 i 200,00 EUR (medijana). U 60% slučajeva ključni ili značajni prihodi romskih i egipćanskih porodica jesu socijalna pomoć koja im se pruža u različitim oblicima. Ovaj podatak je zanimljiv zato što se u odnosu na prethodni podatak 'samo' 19% Roma i Egipćana prijavilo da koristi usluge Centra za socijalni rad. Drugim riječima, na neki način oni dobijaju socijalna primanja bez posrednjovanja Centra. Kada je riječ o uslugama Centra, u najvećem broju slučajeva (12%), ispitanici tvrde da su dobili direktnu novčanu pomoć. U situacijama kada se prima socijalna pomoć, na osnovu podataka smo utvrdili da je to u prosječnom iznosu od 120,00 evra mjesečno. Jednokratnu novčanu pomoć jednom godišnje dobija oko 7% Roma i Egipćana, uz isto tako 6.5% onih koji ovaj vid pomoći primaju nekoliko puta godišnje. Kada dobijaju jednokratnu pomoć, riječ je o iznosu od 15-20. evra. Osim novčane pomoći, podaci ukazuju da često ili povremeno Romi i Egipćani dobijaju pomoć u hrani (15.5%), odjeći (17.2%), obući (16%), posteljini (11%), ogrevu (10%), sredstva za higijenu (10%), građevinski materijal (7%).

Usluge besplatnih dnevnih obroka koristi redovno oko 5% Roma i Egipćana. Invalidninu kao vid pomoći prima 4% Roma i Egipćana. U oko 6% slučajeva, na osnovu iskaza roditelja, ispitanici su prijavili da u porodici imaju djecu sa invaliditetom. Međutim, samo u 7% slučajeva od ukupnog broja ove djece je obuhvaćeno posebnim programima države. Dječiji dodatak, kao jedan od najznačajnijih oblika socijalne pomoći prima preko 20% Roma i Egipćana, u prosječnom iznosu od 60,00 evra (medijana). Pomoć u školskom priboru dobija gotovo 25% romskih i egipćanskih domaćinstava, a finansijsku naknadu za porodilje preko 13%, uz njih preko 20% koji su dobili paket za novorođenče. Značajan je podatak da je gotovo 30% Roma i Egipćana dobilo od opštine neki objekat na privremeno korišćenje. Dalje, smještaj za stare je koristilo skoro 5% Roma i Egipćana, dok je preko 26% koristilo smještaj u bolnici ili nekoj psihijatrijskoj ustanovi. Pravo na besplatan odmor i rekreaciju je koristilo 4% Roma i Egipćana, a nešto je manji broj (preko 3%) onih koji su koristili novčanu pomoć za plaćanje vrtića djeci.

Međutim, osim navedenih aspekata socijalnih davanja kada je riječ o ovom segmentu Strategije, identifikovano je i nekoliko posebnih oblasti u kojima su poželjne intervencije kako bi se socijalni položaj Roma i Egipćana unaprijedio. Tu se prije svega misli na jedno posebno osjetljivo pitnje, a to je nasilje u porodici.

U Crnoj Gori je uspostavljen dobar zakonski i strateški okvir za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Statistika o slučajevima nasilja nad ženama i u porodici u Crnoj Gori se ne vodi po osnovu nacionalne pripadnosti tako da ne postoje podaci koji se odnose isključivo na romsku i egipćansku populaciju. No, opšta je procjena zaposlenih u javnom sektoru i posebno onih koji se bave rodnom ravnopravnošću, da je problem porodičnog nasilja i nasilja nad ženama u romskim i egipćanskim porodicama veoma izražen i da je neophodno da se ovom pitanju posveti posebna pažnja. Drugi problem koji treba da se adresira kao posebna oblast u ovom segmentu jeste pitanje sklapanja prisilnih/nedozvoljenih brakova. i u ovom pogledu, nažalost, nije moguće utvrditi precizne podatke, ali se na osnovu procjene kako nadležnih organa, tako i NVO romskih i egipćanskih aktivista može reći da je broj slučajeva prisilnih brakova takav da zaslužuje posebnu pažnju.

2. Ciljevi i mjere predviđene strategijom

Na osnovu gore iznesene analize stanja, Strategijom definišemo sledeće ciljeve:

- Cilj 6.1 Borba protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama
- Cilj 6.2 Prevencija i suzbijanje prosjačenja
- Cilj 6.3 Borba protiv trgovine ljudima
- Cilj 6.4 Sprečavanje sklapanja nedozvoljenog braka

Cilj 6.1 Borba protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama

Kada je o nasilnom ponašanju riječ problem je veoma složen. On proističe iz velikog broja faktora kao što su nedostatak obrazovanja, niski materijalni status, patrijarhalni način života i legitimizacija nasilnog ponašanja usled nasleđene kulture porodičnog života. Drugim riječima, u sprečavanju nasilnog ponašanja u porodici i posebno nasilje prema ženama, potrebno je razviti ekstenzivniji set instrumenata koji je u stanju da na multidisciplinarni i integrativan način proizvede promjene u bihevioralnim nasilnim obrascima ponašanja. Zbog veoma izraženih patrijarhalnih odnosa koji su dominantni u romskoj i egipćanskoj zajednici u Crnoj Gori, veliki broj Romkinja i Egipćanki suočava se sa nasiljem u porodici i ugovorenim brakovima, zbog čega se Centar za romske inicijative (CRI) u zadnjih šest godina opredijelio za intezivniji rad na ovim problemima.

Centar za romske inicijative je sproveo 2014. godine istraživanje, koje je bilo podržano od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava, na temu dječijih ugovorenih brakova u četiri opštine u Crnoj Gori: Nikšiću, Podgorici, Beranama i Ulcinju na reprezentativnom uzorku od 643. pripadnika romske i egipćanske populacije. Rezultati istraživanja o nasilju u porodici su potvrdili da se Romkinje i Egipćanke konstantno u okviru svoje etničke zajednice suočavaju sa nasiljem (oca, brata, supruga, svekra, pa čak i svekrve). Kao najčešće razloge nasilja u porodici ispitanice obuhvaćene istraživanjem su navele: tradiciju, njih 32,4%, alkohol 18,4%, narkotike 2,2%, siromaštvo 6,5%, nizak nivo obrazovanja 1,6%. Ovi rezultati govore u prilog činjenici da je žena u romskoj i egipćanskoj porodici oduvijek imala podređen položaj, da je bila izložena različitim oblicima nasilja. Romkinje i Egipćanke su primarnom socijalizacijom prihvatile matrice nasilničkog ponašanja prema njima kao potpuno prirodne, što se može zaključiti i iz njihovog odnosa prema nasilju. S druge strane, evidentna izolovanost od većinske populacije Romkinju i Egipćanku sprječava da izlaz iz nasilja potraži u institucijama sistema. Naime, 12,4% udatih ispitanica smatra da je nasilje prihvatljivo u svim okolnostima, čak njih 25,6% da je prihvatljivo, ali u određenim okolnostima, njih 9,5% ističe da je nasilje neprihvatljivo, ali ga ne treba sankcionisati, dok njih 51,6% nasilje smatra neprihvatljivim i ističe da ga treba sankcionisati.

Ovaj cilj će se ostvarivati primjenom sledećih instrumenata/mjera:

- **Instrument/mjera 6.1.1:** *Edukacija roditelja, djece, žena, aktivistkinja romske i egipćanske populacije, službenika/ca državne uprave o zaštiti od nasilja u porodici i maloljetničkih prisilnih brakova među romskom populacijom*
- **Instrument/mjera 6.1.2:** *Organizovanje kampanje u romskim naseljima o problemu nasilja nad ženama i prisilnim brakovima djevojčica romske i egipćanske populacije*
- **Instrument/mjera 6.1.3:** *Ojačavanje sistema integrativnog i multidisciplinarnog pristupa*

Instrument/mjera 6.1.1: *Edukacija roditelja, djece, žena, aktivistkinja romske i egipćanske populacije, službenika državne uprave o zaštiti od nasilja u porodici i maloljetničkih prisilnih brakova među romskom populacijom*

U okviru ovog instrumenta/mjere organizovaće se i sprovoditi edukativne radionice i obuke o problemu nasilja u porodici i nasilja nad ženama, a ove aktivnosti biće prvenstveno usmjerene na pripadnike romske i egipćanske

---

²⁵ Veza: mjera 3.10.1.26 iz Akcionog plana za Pregovaračko poglavlje 23.

populacije, edukaciju roditelja, djecu, romske i egipćanske aktiviste kao i predstavnike nadležnih državnih institucija.

Instrument/mjera 6.1.2: *Organizovanje kampanja u romskim i egipćanskim naseljima o problemu nasilja nad ženama i prisilnim brakovima djevojčica romske i egipćanske populacije*²⁶

U okviru ovog instrumenta/mjere organizovaće se i sprovesti informativne kampanje po romskim naseljima u cilju podizanja svijesti o problemu nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Ovim kampanjama biće obuhvaćen veliki broj romskih i egipćanskih naselja širom Crne Gore.

Instrument/mjera 6.1.3: *Ojačati sistem integrativnog i multidisciplinarnog pristupa*

U okviru ovog instrumenta/mjere biće organizovano kontinuirano održavanje sastanaka u cilju razmjene informacija i predlaganja odgovarajućih rješenja.

Tabela 6.1 Borba protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
6.1.1 Edukacija roditelja, djece, žena, aktivistkinja romske i egipćanske populacije, službenika/c a državne uprave o zaštiti od nasilja u porodici i maloljetnički h prisilnih brakova među romskom populacijom	MLJMP	Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Međunarodn e organizacije, Romski savjet NVO	Pripremanje i izvođenje obuka	IV kvartal	Broj održanih obuka i broj Roma koji su učestvovali u obukama
6.1.2	MLJMP	Romski savjet,	Pripremanje i izvođenje	IV kvartal	Izveštaj o broju i

²⁶ Veza: mjera 3.10.1.27 iz Akcionog plana za Pregovaračko poglavlje 23.

Organizovanje kampanje u romskim naseljima o problemu nasilja nad ženama i prisilnim brakovima djevojčica romske i egipćanske populacije		Međunarodne organizacije, NVO	kampanja		sadržaju kampanja
6.1.3 Ojačati sistem integrativnog i multidisciplinarnog pristupa	MRSS	MLJMP, MUP Uprava policije, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima	Održavanje sastanaka u cilju razmjene informacija i predlaganja odgovarajućih rješenja	Kontinuirano	Izveštaj o radu i efektima djelovanja multidisciplinarnih timova

Cilj 6.2 Prevencija i suzbijanje prosjačenja

Prosjačenje djece romske zajednice je učestali obrazac ponašanja kako u Crnoj Gori tako i u zemljama regiona. Komparativna praksa je pokazala da su sve dosadašnje mjere imale ograničen efekat. Dva su aspekta ovog problema. Prvo, sami roditelji ili podstiču ili odobravaju prosjačenje vlastite djece, i drugo, u najvećem broju slučajeva se radi o organizovanom prosjačenju koje organizuju pojedinci u cilju sticanja vlastite dobiti. Dakle, riječ je o svojevrsnoj nemoralnoj i protivpravnoj eksploataciji romske djece.

Ovaj cilj će se ostvariti primjenom sledećih instrumenata/mjera:

- **Instrument/mjera 6.2.1:** *Pooštavanje i striktnija primjena postojeće legislative o zabrani prosjačenja*
- **Instrument/mjera 6.2.2:** *Direktna komunikacija sa roditeljima djece uhvaćenom u prosjačenju*

Instrument/mjera 6.2.1: *Pooštavanje i striktnija primjena postojeće legislative o zabrani prosjačenja*

U okviru ovog instrumenta/mjere preduzet će se sve neophodne radnje i aktivnosti u cilju izmjena i dopuna važećih propisa, odnosno usvajanje podzakonskih akata, kojima bi se propisale kaznene mjere za lica koja

prosjacima daju novčana sredstva jer se smatra da ih na taj način ih podspješuju da nastave sa tim. Nakon toga, uspostaviti će se direktna komunikacija između pripadnika civilnog sektora i službenika Uprave policije, odnosno multidisciplinarnih timova za podršku romskoj i egipćanskoj populaciji koji se, između ostalog, bavi i prevencijom i suzbijanjem prosjačenja.

Instrument/mjera 6.2.2: *Direktna komunikacija sa roditeljima djece uhvaćenom u prosjačenju*

U okviru ovog instrumenta/mjere intenzivnom komunikacijom sa roditeljima djece zatečene u prosjačenju, radit će se na sprječavanju recidiva dječijeg prosjačenja, uglavnom prisutnog među romskom i egipćanskom zajednicom.

Tabela 6.2 Prevencija i suzbijanje prosjačenja: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
6.2.1 Pooštavanje i striktnija primjena postojeće legislative	MRSS	MUP, MLJMP, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Romski Savjet, NVO	Dopuna Zakona (donošenje podzakonskih akata) Direktna komunikacija policije sa NVO i multidisciplinar nih timova	Kontinuirano	Izvještaj o svim akcijama usmjerenim na sprječavanje prosjačenja
6.2.2 Direktna komunikacija sa roditeljima djece uhvaćenom u prosjačenju	NVO RS	Saradnici u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana	Rad sa roditeljima na sprječavanju recidiva dječijeg prosjačenja	Kontinuirano	Izvještaj o sadržaju i broju direktne komunikacije sa predlozima mjera u svakom pojednom slučaju

Cilj 6.3 Borba protiv trgovine ljudima

Riječ je o veoma specifičnom području koje podleže snažnim mjerama krivičnog zakonodavstva. U ovom pogledu Romi i Egipćani su posebno izloženi opasnostima da postanu žrtve trgovine, te su stoga u ovom pogledu potrebne i posebne mjere prevencije i sprječavanja trgovine. Problem je posebno složen zato što on zahtjeva saradnju na regionalnom nivou između nadležnih organa, što znači da je međudržavna saradnja, a posebno saradnja sa graničnom policijom od posebnog značaja.

Dva su ključna instrumenta/mjere koje su predviđene za ostvarivanje ovog cilja:

- **Instrument/mjera 6.3.1:** *Edukacija i treninzi*
- **Instrument/mjera 6.3.2:** *Saradnja sa graničnom policijom*

Instrument/mjera 6.3.1: *Edukacija i treninzi*

U okviru ovog instrumenta/mjere sprovodiće se programi edukacije predstavnika organa za sprovođenje zakona, kako na nacionalnom, tako i na međudržavnom nivou u okviru potpisanih protokola o saradnji u borbi protiv trgovine ljudima. Aktivnosti će se sprovoditi u cilju podizanja nivoa svijesti cjelokupne javnosti o fenomenu trgovine ljudima/djecom, odnosno boljeg razumijevanja problema, jačanja povjerenja u državne organe i informisanje javnosti o načinima prijavljivanja krivičnog djela trgovina ljudima.

Instrument/mjera 6.3.2: *Saradnja sa graničnom policijom*

U okviru ovog instrumenta/mjere unaprijediće se komunikacija i saradnja sa policijskim službenicima Sektora opšte nadležnosti, Kriminalističke policije i Granične policije u cilju suzbijanja trgovine ljudima u odnosu na sve pojave oblike ovog fenomena.

Tabela 6.3 Borba protiv trgovine ljudima: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
6.3.1 Edukacija i treninzi	Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima	MLJMP, MRSS, MUP-UP, Međunarodn e organizacije, Romski	Priprema i izvođenje edukacija i treninga	Kontinuirano	Izveštaj o broju treninga i broju učesnika

		savjet, NVO			
6.3.2 Saradnja sa graničnom policijom	MUP	Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, MLJMP, Romski savjet, NVO	Unapređenje komunikacije i saradnje sa graničnim službama susjednih država	Kontinuirano	Izveštaj o Saradnji i broju identifikovan ih i spriječenih slučajeva

Cilj. 6.4 Sprječavanje sklapanja dječijih nedozvoljenih brakova

Kada je o prisilnim brakovima riječ, problem je takođe složen usljed činjenice da se u jednom dijelu kulture življenja Roma i Egipćana ovaj model legitimizovao i standardizovao kroz generacije. Iako je nesumnjivo riječ o nezakonitim aktivnostima koji nerjetko podrazumjevaju određene akte kupo-prodaje djece, problem je u tome što su akteri razmjene upravo roditelji djece, koji namjesto zaštite koju treba djeci da pruže, tržišnim transakcijama regulišu njihov bračni status. Činjenica da su dječiji, prisilni i ugovoreni brakovi još uvijek veliki problem u romskoj i egipćanskoj zajednici, potvrđena je sledećim podacima: u 59,1% slučajeva odluku o sklapanju braka donose roditelji, u 52% ispitanice ističu da one same ne biraju ni partnera, kao ni trenutak kada će ući u brak, već da u njihovo ime to čine roditelji, šira porodica i staro vijeće, dok čak 44.2% djevojaka do samog ulaska u brak nije čak ni poznavalo svog budućeg muža. Zabrinjavajuća je činjenica da je pomenuto istraživanje potvrdilo da do navršenih 18 godina u brak ulazi čak 72.4% ispitanica (period između 12 -17. godina)²⁷

Činjenica je da u okviru romske i egipćanke etničke zajednice maloljetnički brakovi nijesu slučajnost, već ustaljeni model ponašanja koji izaziva čitav niz dalekosežnih posljedica, naročito po romske i egipćanske djevojčice i žene. Evidentno je da se prilikom ugovaranja dječijeg braka dodjeljuje i određena svota novca i prema odgovoru ispitanika, ona se kreće u sledećim rasponima: od 200-1.000,00 eura odgovorilo je njih 10,2%, od 2.000,00 -3.000,00 eura 35,7%, od 3.000,00 – 4.000,00 eura 31,1%, i preko 4.000,00 eura 25,3%. Koliko je patrijarhalni kolektivizam dominantan u romskoj i egipćanskoj zajednici potvrđuje podatak da 76,8% ispitanika i 64,9% udatih ispitanica

²⁷ IZVOR: NVO Centar za romske inicijative <http://crink.me/brosure/>

slaže da običaj "nevinosti mlade" treba zadržati. Ovo potvrđuje teoriju da žena, koja je izložena različitim oblicima neravnopravnosti i diskriminacije, a koja je uz to i isključena iz sistema obrazovanja, zatvorena u društvenu zajednicu i sama počinje da funkcioniše po principu zatvorenosti. Rezultati istraživanja pokazuju da ispitanice u 75,8% slučajeva smatraju da država i njene institucije treba da učestvuju u borbi protiv ugovorenih brakova, dok neudate ispitanice čak u 81,3% iskazuju afirmativan odnos prema mogućnosti uključivanja institucija države u procesu sprječavanja ovakvih bračnih zajednica.

Ovaj cilj će se ostvariti primjenom sledećih instrumenata/mjera:

- **Instrument/mjera 6.4.1:** *Edukacija, konferencije i treninzi*
- **Instrument/mjera 6.4.2:** *Informisanje i kampanje o obaveznim zakonskim mjerama u sprečavanju sklapanja dječijeg nedozvoljenog braka*
- **Instrument/mjera 6.4.3:** *Integracija mjera u Lokalnim akcionim planovima za poboljšanje položaja Roma i Egipćana - LAP*
- **Instrument/mjera 6.4.4:** *Jačanje uloge Saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana*
- **Instrument/mjera 6.4.5:** *Formiranje timova za podršku Roma i Egipćana na lokalnom nivou*
- **Instrument/mjera 6.4.6:** *Jačanje uloge multidisciplinarnih timova*

Instrument/mjera 6.4.1: *Edukacija, konferencije i treninzi*

U okviru ovog instrumenta/mjere pripremaće se i organizovati edukacije, treninzi i konferencije o metodama suzbijanja i prevencije sklapanja dječijih nedozvoljenih brakova namijenjene, prije svega, pripadnicima romske i egipćanske populacije, službenicima nadležnih državnih organa i predstavnicima civilnog sektora. Činjenica je da problem postoji i da je izmjenama i dopunama krivičnog zakonodavstva od 2013-2015. godine sklapanje nedozvoljenog braka definisano kao oblik izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima iz člana 444. Krivičnog zakonika. Međutim, do danas nemamo niti jedan primjer sudske prakse u odnosu na ovaj oblik izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima. Stoga će, osim edukacija i treninga, biti organizovana konferencija koja će okupiti predstavnike stručne, naučne i praktične javnosti, koje bi imalo za cilj analizu problema, a rezultirala odgovarajućim preporukama kojim bi se unaprijedilo procesuiranje slučajeva.

Instrument/mjera 6.4.2: *Informisanje i kampanje o obaveznim zakonskim mjerama u sprečavanju sklapanja dječijeg nedozvoljenog braka*

U okviru ovog instrumenta/mjere sprovodiće se sve neophodne aktivnosti u cilju pripreme i sprovođenja informativnih kampanja usmjerene prevashodno na roditelje, djecu i aktiviste romske i egipćanske populacije, kao i predstavnike nadležnih državnih službi.

Instrument/mjera 6.4.3: *Integracija mjera u Lokalnim akcionim planovima za poboljšanje položaja Roma i Egipćana - LAP*

U okviru ovog instrumenta/mjere preduzeće se aktivnosti u cilju inkorporiranja mjera usmjerenih na sprječavanje sklapanja dječijih nedozvoljenih brakova u Lokalnim akcionim planovima za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u opštinama u kojima su isti već usvojeni, odnosno, uključivanje mjera kojima se tretira ova oblast u Lokalnim akcionim planovima, koji će tek biti usvojeni.

Instrument/mjera 6.4.4: *Jačanje uloge Saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana*

U okviru ovog instrumenta/mjere kroz direktnu komunikaciju sa saradnicima u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u cilju jačanja njihove uloge u pogledu suzbijanja i prevencije sprječavanja sklapanja dječijih nedozvoljenih brakova.

Instrument/mjera 6.4.5: *Formiranje timova za podršku Roma i Egipćana na lokalnom nivou*

U okviru ovog instrumenta/mjere formiraće se Timovi za podršku romskoj i egipćanskoj populaciji, a koji će imati nadležnosti i u ovoj oblasti i koji će pripremiti i usvojiti akcioni plan sa mjerama koje će Tim sprovoditi u cilju prevencije i suzbijanja nedozvoljenih dječijih brakova.

Instrument/mjera 6.4.6: *Jačanje uloge multidisciplinarnih timova*

U okviru ovog instrumenta/mjere preduzeće se neophodne mjere u cilju jačanja uloge multidisciplinarnih timova u dijelu nadležnosti koji se odnose na ovu oblast.

Tabela 6.4 Sprječavanje sklapanja dječijih nedozvoljenih brakova: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
6.4.1 Edukacija, konferencije i treninzi	MLJMP	Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima,	Priprema i izvođenje edukacija i treninga	Kontinuirano	Izvještaj o broju treninga i broju učesnika

		MUP-UP, Romski savjet, Međunarodn e organizacije, NVO			
6.4.2 Informisanje i kampanje o obaveznim zakonskim mjerama u sprječavanju sklapanja dječijih nedozvoljeni h brakova	MLJMP	Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Međunarodn e organizacije, Romski savjet, NVO	Priprema i izvođenje kampanja	Kontinuirano	Izveštaj o sadržaju i broju kampanja
6.4.3 Integracija mjera u Lokalnim akcionim planovima za poboljšanje položaja Roma i Egipćana - LAP	LS	MLMP, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Romski savjet NVO	Izmjene i dopune postojećih, odnosno uvodjenje mjera u nove LAP	Kontinuirano	Identifikacija djelova LAP-a koji se odnosi na ovaj problem
6.4.4 Jačanje uloge Saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana	MRSS	MLJMP, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Romski savjet, Međunarodn e organizacije, NVO	Direktan rad Romskih saradnika u ovoj oblasti	Kontinuirano	Izveštaj romskih saradnika o broju spriječenih i identifikovan ih prisilnih brakova

6.4.5 Formiranje timova za podršku romskoj i egipćanskoj zajednici na lokalnom nivou/proširivanje nadležnosti na ovu oblast	MRSS	CSR, MLJMP, LS, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Romski savjet, NVO	Formiranje timova i njihov akcioni plan	Kontinuirano	Izvještaj o formiranju timova kao i godišnji izvještaji o njihovom radu
6.4.6 Jačanje uloge multidisciplinarnih timova	MRSS	MLJMP, LS, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Romski savjet, NVO	Formiranje timova i njihov akcioni plan	Kontinuirano	Izvještaj multidisciplinarnih timova u ovoj oblasti

X. KULTURA, IDENTITET I INFORMISANJE

1. Analiza stanja

Jedan od problema koji svakako zaslužuje posebnu pažnju jeste i pitanje kulture i identiteta Roma. Romska etnička zajednica posjeduje čitav niz različitih kulturnih karakteristika koje čine njihov jedinstveni identitet. Uprkos tome, u Crnoj Gori, a isto je i u drugim zemljama, u romskoj populaciji nije dovoljno razvijena svijest o vlastitom identitetu, niti postoje organizovani mehanizmi zaštite tog identiteta. Problem je izražen i usljed činjenice da je samoidentifikacija pripadnika romske populacije najčešće definisana negativno, kao suprotnost u odnosu na većinsku populaciju. Usljed ovoga povećava se stepen diskriminacije i stigmatizacije pripadnika romske populacije. Podaci govore da je etnička distanca prema pripadnicima romske populacije veoma izražena i komparativno na mnogo višem nivou u odnosu na pripadnike bilo koje druge etničke zajednice. Na osnovu istraživanja (CEDEM, 2013) utvrđeno je da preko 22% ispitanika ne želi da Romi žive u njihovoj državi, 31.5% ne žele Rome u vlastitom komšiluku, 32% bi izbegavali da budu sa Romima saradnici na poslu, 43.5% ne želi da mu Romi budu pretpostavljeni na poslu, preko 53% ne žele da im pripadnici romske manjine budu vaspitači djece u školi, gotovo 43% bi izbjegavalo da se druži i posjećuje sa Romima. Preko 58% ne bi voljelo da vidi Rome na rukovodećim mjestima u državi dok gotovo

70% ne želi sa pripadnicima romske zajednice srodničke veze putem braka. Kumulativno, preko 46% građana Crne Gore iskazuje distancu prema Romima.

Kada je o kulturi i identitetu riječ, istraživanjem iz 2016. godine koje je realizovalo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava utvrđeno je da se u 33% domaćinstava govori isključivo romski jezik. Gotovo 40% romske populacije nedovoljno dobro govori crnogorski jezik. Dodatno, preko 45% Roma ne čita i ne piše na crnogorskom jeziku, uz 20% onih koji čitaju i pišu, ali uz probleme. Kada je o informisanju riječ, podaci govore da nešto ispod 15% Roma jesu u stanju da identifikuju TV emisije na romskom jeziku koje se prikazuju na nacionalnom servisu. S druge strane, uprkos kampanjama koje su sprovedene u prethodnom periodu, manje od 4% Roma je u stanju da se sjeti neke reklame koja promoviše prava Roma. Prema tome, nesumnjivo da je i u sferi informisanja potrebno ostvariti određeni napredak.

Problem nedostatka izgrađenog romskog identiteta uslovljava i negativnu percepciju Roma od strane većinske zajednice. S obzirom da ne postoji izgrađen pozitivan identitet romske zajednice koji bi počivao na svim afirmativnim karakteristikama romske kulture, predrasude i stereotipi nerijetko funkcionalizuju tretman svih pripadnika romske etničke zajednice. Stoga, sastavni dio ovog dijela Strategije moraju biti i mjere protiv diskriminacije Roma, poželjno, na bazi isticanja identiteta i pozitivnih vrijednosti romske kulture.

2. Ciljevi i mjere predviđene Strategijom

Na osnovu goreiznesene analize stanja, Strategijom definišemo sledeće ciljeve:

- Cilj 7.1 Izgradnja i jačanje romske kulture i romskog identiteta
- Cilj 7.2 Posebne mjere unapređivanja izdavaštva i mjere usmjerene na značaj romskog jezika
- Cilj 7.3 Mjere usmjerene na sprječavanje i prevenciju diskriminacije od strane većinskog stanovništva
- Cilj 7.4 Podizanje svijesti javnosti o problemima romske i egipćanske populacije u inkluzivnom procesu

Svi ciljevi biće realizovani zahvaljujući mjerama/instrumentima i aktivnostima koje su elaborirane u tekstu koji slijedi.

Cilj 7.1 Izgradnja i jačanje romske kulture i romskog identiteta

Kultura i identitet svake društvene zajednice zahtjeva posebnu brigu kako bi se uspostavila, očuvala i generacijski prenosila. Problem romskog identiteta i distinktivne kulture je opterećenjem značajnim deficitima u ovom pogledu. Stoga, predlažemo set mjera koji je specifično dizajniran upravo u ovom smislu.

Ovaj cilj će se ostvarivati primjenom sledećih instrumenata/mjera:

- **Instrument/mjera 7.1.1:** *Manifestacije posvećene romskoj kulturi i identitetu*
- **Instrument/mjera 7.1.2:** *Formiranje i podrška nove romske NVO koja bi se bavila samo pitanjima kulture i identiteta*
- **Instrument/mjera 7.1.3:** *Snimanje i emitovanje serijala na nacionalnom servisu o Romima i njihovoj kulturi*

Instrument/mjera 7.1.1: *Manifestacije posvećene romskoj kulturi i identitetu*

U okviru ovog instrumenta/mjera predviđeno je kontinuirano pripremanje i izvođenje manifestacija koje će biti posvećene romskoj kulturi i identitetu.

Instrument/mjera 7.1.2: *Formiranje i podrška nove romske NVO koja bi se bavila samo pitanjima kulture i identiteta*

U okviru ovog instrumenta/mjera predviđeno je formiranje nove romske nevladine organizacije (NVO) koja će se isključivo baviti pitanjima kulture i identiteta Roma i Egipćana.

Instrument/mjera 7.1.3: *Snimanje i emitovanje serijala na nacionalnom servisu o Romima i njihovoj kulturi*

U okviru ovog instrumenta/mjera predviđeno je snimanje i emitovanje na Javnom servisu raznih serijala i emisija koje će biti posvećene životu Roma i Egipćana, njihovoj kulturi i identitetu.

Tabela 7.1 Izgradnja i jačanje romske kulture i romskog identiteta: pregled mjera i instrumenata

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
7.1.1 Manifestacije posvećene romskoj kulturi i identitetu	RS NVO	MLJMP, Centar za kulturu, NVO	Pripremanje i izvođenje manifestacija	Kontinuirano	Izveštaj o sadržaju manifestacija, koji uključuje broj manifestacija, posjetilaca i broj učesnika
7.1.2 Formiranje i podrška nove	RS NVO	MLJMP, Centar za kulturu, NVO	Formiranje nove NVO	III kvartal 2017	Izveštaj o prcesu i formiranju NVO

romske NVO koja bi se bavila samo pitanjima kulture i identiteta					
7.1.3 Snimanje i emitovanje serijala na nacionalnom servisu o Romima i Egipćanima kulturi i identitetu	JS	MLJMP, NVO	Snimanje i emitovanje serijala	Kontinuirano	Broj emisija i podaci o gledanosti

Cilj 7.2 Posebne mjere unapređivanja izdavaštva i mjere usmjerene na značaj romskog jezika

Jezik kao najznačajniji institut kulture jednog naroda traži posebnu pažnju. U ovom pogledu romska zajednica je posebno oštećena (deprivirana), s obzirom da svi dosadašnji pokušaji standardizacije jezika nijesu dali odgovarajuće rezultate. S druge strane, kao što smo obrazložili podacima u analizi stanja, veliki dio romske populacije ima problema sa crnogorskim jezikom. Stoga, u tabeli koja slijedi predlažemo mjere i instrumente koje su direktno u funkciji jačanja instituta romskog jezika.

Ovaj cilj će se ostvarivati primjenom sledećih instrumenata/mjera:

- **Instrument/mjera 7.2.1:** *(Re)izdavanje Romskog rječnika*
- **Instrument/mjera 7.2.2:** *Prevođenje literature na romski jezik*
- **Instrument/mjera 7.2.3:** *Proizvodnja i emitovanje radio emisija na romskom jeziku*
- **Instrument/mjera 7.2.4:** *Pokretanje i realizacija časopisa na romskom jeziku*

Instrument/mjera 7.2.1: (Re)izdavanje Romskog rječnika

U okviru ovog instrumenta/mjera predviđeno je priprema i izdavanje novo, dopunjenog izdanja romskog rječnika.

Instrument/mjera 7.2.2: Prevođenje literature na romski jezik

U okviru ovog instrumenta/mjera predviđeno je priprema i izdavanje literature koja će se isključivo prevoditi na romski jezik.

Instrument/mjera 7.2.3: Proizvodnja i emitovanje radio emisija na romskom jeziku

U okviru ovog instrumenta/mjera predviđeno je priprema i emitovanje radio emisija na romskom jeziku koji će kontinuirano ići na Javnom servisu i romskom radiu.

Instrument/mjera 7.2.4: Pokretanje i realizacija časopisa na romskom jeziku

U okviru ovog instrumenta/mjera predviđene su aktivnosti vezane za pripremu, uređivanje i izdavanje časopisa na romskom jeziku.

Tabela 7.2 Posebne mere unapređivanja izdavaštva i mere usmerene na značaj Romskog jezika: pregled instrumenata i mera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
7.2.1 (Re)izdavanje Romskog rječnika	MLJMP	RS NVO	Priprema i izdavanje novo, dopunjenog izdanja romskog rječnika	III kvartal 2018	Izdati rječnik i broj štampanih primjeraka
7.2.2 Prevođenje literature na romski jezik	MLJMP	RS NVO	Priprema i izdavanje literature	Kontinuirano	Broj prevedenih i izdatih naslova
7.2.3 Proizvodnja i emitovanje radio emisija na romskom jeziku	JS RR	RS NVO ARD	Priprema i emitovanje emisije	Kontinuirano	Broj emisija i broj emitovanja

7.2.4 Pokretanje i realizacija časopisa na romskom jeziku	RS NVO	NVO, Centar za kulturu, NVO	Aktivnosti vezane za pripremu, uređivanje i izdavanje časopisa	Kontinuirano	Broj izdatih izdanja i primjeraka
--	-----------	-----------------------------------	--	--------------	-----------------------------------

Cilj 7.3 Prevencija diskriminacije od strane većinskog stanovništva

U ovom djelu posvećujemo posebnu pažnju problemima diskriminacije koja se dešava prema Romima na svim nivoima, a koja je direktno posledica stereotipa i predrasuda koje postoje u odnosu na Rome i Egipćane usled specifičnosti njihove kulture. Krajnji cilj svih ovih mjera jeste smanjenje stepena diskriminacije koji većinska populacija iskazuje u odnosu na Rome i Egipćane. Strategijom je identifikovana ključna mjera koja će se realizovati u funkciji ostvarivanja ovog cilja.

Ovaj cilj će se ostvarivati primjenom sledećih instrumenata/mjera:

- **Instrument/mjera 7.3.1:** *Kampanja protiv diskriminacije Roma i Egipćana*
- **Instrument/mjera 7.3.2:** *Afirmisanje istraživačkog izveštavanja u medijima o procesu socijalne integracije romske i egipćanske populacije u crnogorsko društvo*
- **Instrument/mjera 7.3.3:** *Sufinansiranje proizvodnje programskih sadržaja* **Instrument/mjera 7.3.4:** *Medijsko predstavljanje ključnih pitanja inkluzije romske i egipćanske populacije u društvo*
- **Instrument/mjera 7.3.5:** *Povećanje učešća pripadnika romske i egipćanske populacije u političkom i javnom životu, sa posebnim naglaskom na žene*

Instrument/mjera 7.3.1: Kampanja protiv diskriminacije Roma i Egipćana

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je organizacija i realizacija kampanja protiv diskriminacije Roma i Egipćana.

Instrument/mjera 7.3.2: Afirmisanje istraživačkog izveštavanja u medijima o procesu socijalne integracije romske i egipćanske populacije u crnogorsko društvo

U okviru ovog instrumenta/mjere predviđeno je da, kao i u proteklih osam godina, Ministarstvo kulture raspisuje godišnji konkurs za najbolji istraživački prilog objavljen u medijima na temu "Socijalna integracija Roma u Crnoj Gori", a pravo učešća imaju novinari koji rade u medijima registrovanim u Crnoj Gori.

Raspisivanjem konkursa nastoji da se afirmiše istraživačko izvještavanje u medijima o procesu socijalne integracije romske i egipćanske populacije u društvo.

Instrument/mjera 7.3.3: Sufinansiranje proizvodnje programskih sadržaja

Riječ je o redovnoj aktivnosti sufinansiranja programskih sadržaja u lokalnim štampanim medijima o problemima pripadnika romske i egipćanske populacije na lokalnom nivou, u cilju podizanja nivoa svijesti javnosti o poteškoćama sa kojima se suočavaju Romi i Egipćani u procesu integracije u crnogorsko društvo.

Instrument/mjera 7.3.4: Medijsko predstavljanje ključnih pitanja inkluzije romske i egipćanske populacije u društvo

Kroz izradu i emitovanje audio-vizuelnih medijskih sadržaja, u cilju bržeg procesa integracije u crnogorsko društvo, u narednom periodu biće dostupnija široj javnosti ključna pitanja koja su značajna za inkluziju Roma i Egipćana.

Tabela 7.3 Prevencija diskriminacije od strane većinskog stanovništva: pregled instrumenata i mjera

Instrument/ Mjera	Nosilac	Partneri	Aktivnosti	Vremenski okvir	Monitoring
7.3.1 Kampanja protiv diskriminacij e Roma i Egipćana	MLJMP	Romski savjet, NVO	Organizacija i realizacija kampanje	Kontinuirano	Izvještaj o realizovanoj kampanji
7.3.2 Afirmisanje istraživačkog izvještavanja u medijima o procesu socijalne integracije romske i egipćanske populacije u crnogorsko društvo	MK	MLJMP	Konkurs za najbolji istraživački prilog objavljen u medijima, na temu "Socijalna integracija Roma u Crnoj Gori" i uručenje nagrade	Kontinuirano	Broj prijavljenih priloga; nagrađeni prilog

7.3.3 Sufinansiranje proizvodnje programskih sadržaja	MK		Konkurs za sufinansiranje programskih sadržaja u lokalnim štampanim medijima	Kontinuirano	Izveštaji o realizaciji proizvodnje programskih sadržaja
7.3.4 Medijsko predstavljanje ključnih pitanja inkluzije romske i egipćanske populacije u društvo	MK	Nacionalni javni servis (RTCG), Lokalni javni radio-difuzni servisi	Finansiranje izrade audio-vizuelnih spotova i radio-džinglova, Emitovanje	Kontinuirano	Broj finansiranih audiovizuelnih spotova i radio džinglova; Broj emitovanih TV spotova i radijskih džinglova
7.3.5 Edukacije u cilju osnaživanja za učešće u političkom i javnom životu pripadnika romske i egipćanske populacije, sa posebnim naglaskom na žene	MLJMP	Romski savjet, NVO	Organizacija i realizacija edukacije	Kontinuirano	Broj polaznika edukacija; Izveštaj o realizovanim edukacijama

XI. SPROVOĐENJE, PRAĆENJE I FINANSIRANJE STRATEGIJE

Strategija je usklađena sa uočenim potrebama i izazovima povezanim sa socijalnim uključivanjem Roma i Egipćana na svim nivoima: lokalnoj, područnoj, nacionalnoj i EU. Strategija sadrži opšte i posebne ciljeve postavljene kao smjernice za kreiranje javnih politika usmjerenih na socio-ekonomsko uključivanje romskih zajednica do 2020. g.

Strategija obuhvata četvorogodišnji period, a biće realizovana kroz jednogodišnje akcione planove. Akcioni planovi će biti pripremani u toku posljednjeg kvartala tekuće godine za narednu godinu. Godišnjim akcionim planovima će se precizirati prioritetne mjere i aktivnosti koje treba sprovesti u toj godini. Za realizaciju aktivnosti predviđenih Strategijom i akcionim planovima zaduženi su:

- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava;
- Ministarstvo finansija;
- Ministarstvo unutrašnjih poslova;
- Ministarstvo prosvjete;
- Ministarstvo kulture;
- Ministarstvo rada i socijalnog staranja;
- Ministarstvo zdravlja;
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma;
- Zavod za zapošljavanje Crne Gore;
- Uprava za zabrinjavanje izbjeglica;
- Zajednica opština;
- Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima.

U realizaciji aktivnosti će učestvovati i:

- Zajednica opština (Lokalne samouprave);
- Romski savjet;
- Nevladine organizacije.

U cilju praćenja realizovanih aktivnosti Vlada će formirati Komisiju i imenovati Nacionalnog koordinatora za praćenje sprovođenja Strategije. Komisiju će sačinjavati predstavnici institucija koje su prepoznate Strategijom i Akcionim planom kao nosioci pojedinih aktivnosti, kao i predstavnici Romskog savjeta u Crnoj Gori i romskih i egipćanskih nevladinih organizacija. Komisijom će predsjedavati Nacionalni koordinator. Zadatak Komisije je utvrđivanje akcionih planova za primjenu Strategije, nadziranje njihovog ostvarivanja, ocjena postignutih rezultata na osnovu praćenja utvrđenih indikatora, predlaganje promjena i dopuna Strategije na godišnjem nivou i informisanje

Vlade Crne Gore o sprovođenju Strategije. U cilju efikasnijeg obavljanja svojih aktivnosti, Komisija može pozvati predstavnike organa državne uprave i drugih institucija, predstavnike nevladinih organizacija, kao i predstavnike lokalnih uprava, da učestvuju u radu Komisije.

Sredstva za realizaciju Strategije će se obezbjeđivati:

- budžetom Crne Gore,
- budžetom lokalnih zajednica,
- donacijama,
- inostranom finasijskom podrškom.

Vlada će obezbijediti budžet za svaku godinu primjene Strategije iz sopstvenih izvora i/ili iz odgovarajućih fondova međunarodne zajednice. Ukupan iznos sredstava, koji će iz državnog budžeta biti izdvajan u narednim godinama za finansiranje Strategije, zavisiće od sredstava planiranih za ove namjene godišnjim zakonima o budžetu nosioca aktivnosti predviđenih Strategijom.